

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Sekce kateder pedagogiky a psychologie

Diplomová práce

Vnímání učitelské profese samotnými učiteli a veřejností

Vypracovala: Bc. Kristýna Sabáčková
Vedoucí práce: Mgr. Luboš Krninský, Ph.D.

České Budějovice 2021

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 14. 4. 2021

.....
Bc. Kristýna Sabáčková

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu mé diplomové práce Mgr. Luboši Krninskému, Ph.D. za cenné rady, připomínky a metodickou pomoc při zpracování této práce. Dále bych chtěla poděkovat všem, kteří se zúčastnili výzkumného šetření, za jejich vstřícnost a ochotu. A v neposlední řadě patří velké poděkování mým nejbližším, kteří mě podporovali po celou dobu studia.

Anotace

Diplomová práce pojednává o vnímání učitelé profese očima vybraných učitelů 2. stupně základní školy a zároveň přináší informace o pohledu na učitelé povolání ze strany oslovených zástupců z řad veřejnosti. V teoretické části jsou na základě odborné literatury zpracovány informace, které se týkají učitelé profese a aktuální situace ve školství z hlediska prestiže učitelé profese, feminizace učitelé sborů, odměňování učitelů, náročnosti profese i pracovní doby učitelů. Praktická část je založena na výzkumném šetření formou polostrukturovaných rozhovorů, kterých se zúčastnili vybraní učitelé 2. stupně základní školy a zástupci z řad nepedagogické veřejnosti. Cílem praktické části bylo zjistit, jak na učitelé profesi nahlíží oslovení učitelé a několik osob z jiných profesních oblastí. Učitelé hodnotí svoji profesi jako náročné, důležité, ale málo ceněné povolání v očích veřejnosti. Oslovená veřejnost si většiny učitelů váží, a myslí si, že jejich společenská prestiž by měla být vyšší.

Klíčová slova

učitelé profese, základní škola, prestiž učitelů, feminizace školství, odměňování učitelů, zátěžové situace, veřejné mínění

Abstract

The diploma thesis deals with the perception of the teaching profession through the eyes of selected teachers of the 2nd level of primary school and at the same time brings information about the view of the teaching profession by the addressed representatives of the public. In the theoretical part, on the basis of professional literature, information is processed concerning the teaching profession and the current situation in education in terms of the prestige of the teaching profession, feminization of teaching staff, teacher remuneration, profession and working hours of teachers. The practical part is based on a research survey in the form of semi-structured interviews, which were attended by selected teachers of the 2nd level of primary school and representatives of the non-teaching public. The aim of the practical part was to find out how the addressed profession is viewed by the addressed teachers and several people from other professional fields. Teachers evaluate their profession as a demanding, important, but little valued profession in the eyes of the public. The addressed public respects most teachers and thinks that their social prestige should be higher.

Keywords

teaching profession, primary school, prestige of teachers, feminization of education, teachers' salary, stressful situations, public opinion

OBSAH

ÚVOD.....	8
I TEORETICKÁ ČÁST.....	10
1 UČITEL	11
1.1 Vymezení pojmu	11
1.2 Učitelství jako zaměstnání, povolání a profese.....	12
2 UČITELSKÁ PROFESE.....	13
2.1 Kritéria profese	13
2.1.1 Expertní znalosti.....	13
2.1.2 Zájem o prospěch společnosti	14
2.1.3 Autonomie.....	14
2.1.4 Etický kodex.....	14
2.1.5 Profesní kultura	15
2.2 Přístupy zkoumání učiteléské profese.....	16
3 AKTUÁLNÍ SITUACE VE ŠKOLSTVÍ	17
3.1 Prestiž učiteléské profese.....	17
3.2 Feminizace školství.....	19
3.3 Zátěžové situace ve škole.....	21
3.4 Odměňování učitelů	23
3.5 Časová zátěž učitelů.....	24
II PRAKTICKÁ ČÁST	26
4 METODOLOGIE VÝZKUMU	27
4.1 Cíl výzkumu.....	27
4.2 Metody výzkumu	27
4.3 Výzkumné otázky	28
4.4 Postup výzkumu a sběru dat.....	29
4.5 Průběh rozhovorů.....	30
4.6 Výběr výzkumného vzorku	31
4.7 Charakteristika výzkumného souboru – učitelé	31
4.8 Charakteristika výzkumného souboru – veřejnost	32
5 ANALÝZA DAT	33
5.1 Volba učiteléského povolání.....	34
5.2 Motivace učitelů a spokojenost.....	34

5.3 Kvalita školství	35
5.4 Změny ve školství	36
5.5 Výhody učitelské profese.....	38
5.6 Nevýhody učitelské profese	40
5.7 Učitelství kolektiv, feminizace školství	41
5.8 Prestiž profese	44
5.9 Náročnost práce učitelů.....	47
5.10 Pracovní doba.....	49
5.11 Další vzdělávání a aktivity učitelů.....	51
5.12 Odměňování učitelů	53
5.13 Pedagogický úspěch.....	55
5.14 Vzkaz od učitelů pro veřejnost.....	55
5.15 Vzkaz od veřejnosti pro učitele.....	56
6 INTERPRETACE DAT	57
6.1 Volba učitelského povolání.....	57
6.2 Motivace učitelů a spokojenost.....	57
6.3 Kvalita školství	58
6.4 Změny ve školství	58
6.5 Výhody učitelské profese.....	59
6.6 Nevýhody učitelské profese	60
6.7 Učitelství kolektiv, feminizace školství	61
6.8 Prestiž profese	61
6.9 Náročnost práce učitelů.....	62
6.10 Pracovní doba.....	63
6.11 Další vzdělávání a aktivity učitelů.....	63
6.12 Odměňování učitelů	63
6.13 Pedagogický úspěch.....	64
6.14 Vzkaz veřejnosti.....	64
6.15 Vzkaz učitelům	64
DISKUSE.....	65
ZÁVĚR	69
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	71
SEZNAM PŘÍLOH.....	74

ÚVOD

Učitelství je velmi sledovaným tématem a prolíná se s životem celé naší společnosti. Každý má pocit, že k této problematice má co říci, protože téma školství se týkalo minimálně v dětství každého z nás. Všichni jsme chodili do školy a někteří se rozhodli v oblasti vzdělávání zůstat v rámci své profese. Učitelská profese je významnou součástí našeho života. Přestože jsou učitelé důležití průvodci naším poznáním a mohou nás zcela zásadně formovat, sami hodnotí svoji profesi z hlediska společenského postavení poměrně nízko, což může být důsledkem řady faktorů, které jsou také předmětem výzkumné části. Mezi tyto faktory nejčastěji patří problémy spojené s aktuální situací ve školství, jako je vysoká míra feminizace českého školství, nízké platové ohodnocení, nedostatečná spolupráce ze strany rodičů, nekázeň žáků či snižující se míra autonomie učitele v dnešní škole.

Ačkoli mnoho výzkumů potvrzuje, že v žebříčku prestiže různých povolání se učitel na základní škole umístil na obstojném 5. místě, hodnocení českého školství a postavení učitelů je stále v našem veřejném prostoru diskutováno. Samotní učitelé základních škol mluví o tom, že jejich profese není společností dostatečně oceněna, že si lidé učitelů neváží. Některé názory veřejnosti na samotné školství jsou často velmi kritické, proto jsem se rozhodla nastínit, jak vnímají učitelkou profesi vybraní učitelé a jak pohlíží na učitelkou profesi oslovení zástupci české veřejnosti.

Cílem výzkumu je zmapovat vnímání učitelského povolání očima samotných učitelů na 2. stupni vybrané základní školy a zároveň nastínit veřejné mínění určitého vzorku lidí z různých profesních oblastí naší společnosti. Práce si klade za cíl podrobně danou problematiku popsat a na základě zjištění, ke kterým výzkum dospěje, nastínit postavení pedagogů v rámci společnosti. Poznatky získané z tohoto šetření by měly pomoci ujasnit, co všechno učitelská profese obnáší, jak je hodnocena z hlediska pracovní náplně, platových podmínek, prestiže, nebo s jakými problémy se učitelé setkávají. Dále bude naznačeno, jakou hodnotu přisuzuje veřejnost této skupině mezi jinými profesními skupinami a z jakého důvodu ji takto hodnotí, dále jak pohlíží na toto povolání z hlediska pracovní doby, finančního ohodnocení nebo náročnosti profese.

Práce bude rozdělena na část teoretickou a praktickou. V první části budou naznačena teoretická východiska k problematice učitelské profese na základě odborných publikací, výzkumů, zákonů a dalších zdrojů. Druhá část je věnována samotnému výzkumu, který kvalitativním způsobem prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů zjišťuje názory, postoje a pocity vybraných učitelů a zástupců veřejnosti. Výsledná data budou následně

podrobena analýze a interpretaci dle jednotlivých výzkumných otázek a témat. Předpokládám, že většina získaných informací bude korespondovat s výsledky výzkumů v odborných publikacích. Vzhledem k hloubkovému sběru dat však očekávám i originální a svérázná přesvědčení. Výsledky empirické části budou porovnány s teorií a na základě tohoto srovnání bude vyvozen závěr.

Je důležité zdůraznit, že práce je zaměřena pouze na oblast sekundárního vzdělávání, pedagogy 2. stupně vybrané základní školy, protože právě mezi nimi bych měla v budoucnu působit a spolu s nimi vzdělávat a vychovávat mladou generaci.

Mnohé práce a výzkumy často předkládají pouze jeden pohled na učitelskou profesi, buď zkoumají zkušenosti a pocity učitelů v praxi, nebo zjišťují, jaké mají lidé o učitelích mínění. Tato práce předkládá současně náhled vybraných učitelů na některé aktuální problémy ve školství a zároveň naznačuje, jakým způsobem nazírají na učitelskou profesi oslovení lidé z jiných pracovních odvětví, kteří na práci učitelů pohlíží zvenčí, a to nejčastěji v roli rodičů nebo prarodičů.

Výsledky této diplomové práce mohou přispět k rozšíření informací, které se týkají různých aspektů vnímání učitelské profese. Svoji profesi zhodnotí samotní učitelé a zároveň vyjde najevo i vnímání náročnosti a důležitosti tohoto povolání ze strany veřejnosti.

I TEORETICKÁ ČÁST

1 UČITEL

Pojem učitel či učitelská profese se stává ústředním tématem celé práce, tudíž je přínosné toto pojmenování nejprve vymežit a charakterizovat. Přestože pojem učitel považujeme za jednoznačně chápaný a také často používaný, jeho definice není v odborných publikacích zcela jednoznačně vymezena, můžeme se setkat s různým způsobem výkladu jak v literatuře české, tak zahraniční.

1.1 Vymezení pojmu

Učitel by měl být nejen expertem na výchovu a vzdělávání, ale také silnou osobností. Definici dobrého učitele lze vyjádřit různými způsoby, velmi záleží na každém jednotlivci, jaké upřednostňuje priority k tomu, aby se stal kvalitním učitelem.

Dle Průchy, Walterové, Mareše (Pedagogický slovník, 2013, s. 326) je učitel jedním z hlavních činitelů vzdělávacího procesu. Je to profesionálně kvalifikovaný pedagogický pracovník, spoluzodpovědný za přípravu, řízení, organizaci a výsledky tohoto procesu.

Příruční slovník pedagogický (Pech, 1939) definuje učitele také jako důležitého činitele při vyučování a dodává, že úroveň osobního nadání, přípravy, psychologického vzdělání se promítne v jeho vyučovacích dovednostech. Záleží zejména na učiteli, jaký duch ovládne školu a jaké podmínky učení budou ve škole panovat. Měl by mít autoritu, ale neměl by se vyhýbat humoru: „Umět se s dětmi zasmát, bývá někdy nejlepší cestou je získat.“ (Pech, 1939, s. 478)

Dle Vašutové (2007) není učitel pouze zprostředkovatelem znalostí a činitelem vzdělávacího procesu (jak se uvádí v některých definicích), ale je především zodpovědný za vzdělanost mladé generace, za její přípravu pro život a budoucí povolání. Dále dodává, že dobrý učitel je ten, který ovládá vyučovací strategie, postupy učení, umí žákům poradit, je odolný vůči stresu, umí jednat a komunikovat s lidmi, zejména s rodiči žáků, také je schopný vyřešit výchovné a pedagogické problémy. Dobrého učitele charakterizuje jako flexibilního a tvořivého v pedagogické práci, zodpovědného a důsledného, a to nejen vůči žákům, ale i vůči sobě. Dále by měl umět projevat empatii, toleranci a kolegiální v pracovním prostředí. Stávat se dobrým učitelem znamená: „přemýšlet o své profesi, neustále se v ní zdokonalovat. Sledovat proměny vzdělávací reality a reflektovat je ve své pedagogické práci.“ (Vašutová, 2007, s. 7)

Z legislativního hlediska je učitel pedagogickým pracovníkem, který vykonává přímou vyučovací, výchovnou, speciálně-pedagogickou nebo pedagogicko-psychologickou

činnost přímým působením na vzdělávaného, kterým uskutečňuje výchovu a vzdělávání na základě zvláštního právního předpisu. Učitelem druhého stupně základní školy může být ten, kdo má odbornou vysokoškolskou kvalifikaci. (Zákon č. 563/2004 Sb.)

1.2 Učitelství jako zaměstnání, povolání a profese

Profesí učitele se zabývá celá řada odborníků v různých vědních oborech. Mimo jiné tuto oblast zkoumají sociologové, kteří řeší, zda je učitelství skutečnou profesí. Učitelství můžeme chápat jako pouhé zaměstnání, tedy pracovněprávní vztah, či spíše jako povolání a poslání vůči dětem a jejich vzdělání, nebo se dá učitelství nazvat profesí. V pojetí učitelství najdeme výrazné rozdíly v souvislosti se sebepojetím samotných učitelů.

Existují učitelé, kteří sebe chápou jako zaměstnance, tedy vykonavatele určité činnosti, za kterou jim jejich zaměstnavatel vyplácí mzdu. Tato situace nastává tehdy, pokud starost o plnění závazku vůči administrativním nárokům zaměstnavatele odsouvá zájem o žáky jako svébytné, poznávající a prožívající, vyvíjející se osobnosti až na druhé místo. (Helus et al., 2012)

Někteří berou učitelství jako poslání, cítí se být povolání a většinou jsou motivováni pedagogickou láskou k dětem. Také usilují o rozvoj své osobnosti: „to, že učitel sám je rozvinutou osobností, to, že své osobní kvality svými postoji, svým jednáním a vůbec tím, kým je, ztělesňuje, je dítěti nejučinnějším podnětem, aby se jako osobnost rozvíjelo“ (Helus et al., 2012, s. 41).

Učitelství jako profese by mělo zahrnovat i pojetí učitelství jako poslání a povolání. Učitelům profesionálům by neměly scházet didaktické znalosti a dovednosti v procesu výuky a zejména kvality jejich osobnosti, které bývají nazývány jako pedagogické ctnosti učitelů, kam patří ideály pedagogické lásky, pedagogické moudrosti, pedagogické odvahy a pedagogické důvěryhodnosti, jejichž vymezení se Helus (2012, s. 41–42) podrobně věnuje.

Rozdíl mezi pedagogickým zaměstnáním a učitelským povoláním příznačně definuje na základě jazyka ve své publikaci Pelcová a Semrádová (2015), podle nichž zaměstnání významově znamená trávení času nějakou činností, zatímco slovo povolání je odvozeno od slova volání, které by měl vyslyšet právě jen ten povoláný. Podobné nuance těchto dvou termínů najdeme i v jiných jazycích. Rozdíl je tedy zejména v tom, že povolání vyžaduje na rozdíl od pouhého zaměstnávání se nějakou činností určitou oddanost. S výkonem učitelského povolání jsou spojeny humánní hodnoty výchovy: „zájem o druhého, schopnost převzít odpovědnost, přirozená autorita, odborné vědomosti, profesní znalosti a kompetence a životní zkušenosti.“ (Pelcová & Semrádová, 2015, s. 115)

2 UČITELSKÁ PROFESE

Profese obecně značí povolání, které je spojeno s určitou kvalifikací nebo odbornými znalostmi a dovednostmi, většinou vykonávané na základě zákonného oprávnění. (Průcha, 2002). V každé společnosti zaujímají různá povolání odlišnou míru důležitosti, uznání a prestiže (podrobněji kapitola 3.1).

Dle Vašutové (2007) pojem profese učitele spadá do sociologie a značí sociální status. V naší terminologii se častěji setkáme s termínem povolání, které je považováno za synonymum k profesi. V anglosaském světě označují slovem profese takové zaměstnání, které vyžaduje náročnou duševní činnost a je spojeno se společenským uznáním. Termín profesionál je v zahraničí spojován s příslušností k profesi a kvalitou výkonu profese, zatímco u nás je možné tento termín chápat i jako opak amatéra, neprofesionála – tímto druhým vysvětlením se však práce nezabývá.

2.1 Kritéria profese

Sociologové se shodli na několika kritériích, kterými lze odlišit profesi od zaměstnání. Hlavními znaky profese jsou (Vašutová, 2007, s. 8):

- Expertní teoretické a praktické znalosti nezbytné pro řešení důležitých společenských otázek a problémů
- Zájem o větší prospěch společnosti
- Autonomie v rozhodnutích týkajících se profese
- Etický kodex, podle kterého se musí příslušníci profese chovat a být zodpovědní
- Existence „profesní kultury“ projevující se ve fungování profesní organizace

Tato kritéria formulovaná v pěti bodech nám následně pomohou vymezit učitelství a porovnat ho s jinými profesemi.

2.1.1 Expertní znalosti

Požadavek vysoké úrovně znalostí je pro profesi učitele příznačný. Na základě školského zákona¹ je stanoveno požadované vysokoškolské vzdělání. Znalosti a dovednosti, které jsou vyžadovány, úzce souvisí s typem a stupněm školy, kde bude učitel působit (od předškolní výchovy až k vysokoškolskému vzdělávání). Struktura vzdělávacího systému

¹ Zákon 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání

vede k hierarchizaci profese a rozdělení učitelského stavu a jeho profesní kultury. Často se stává, že učitelům nižších stupňů přisuzujeme nižší odbornost, přitom se jedná pouze o znalosti jiného druhu. Profesní znalosti učitele by měly mít interdisciplinární charakter, a to dle autorky zejména pro úroveň základního školství, kde učitelé nejvíce ovlivňují hodnoty a postoje svých žáků a jejich budoucí život. S tím souvisí i pojetí výuky budoucích učitelů na vysokých školách, které by mělo odpovídat učitelské profesi.

2.1.2 Zájem o prospěch společnosti

Učitelé téměř jednoznačně usilují o větší prospěch ve společenské sféře, tato profese tak byla vždy chápána. Pedagogové se snaží rozvíjet a vzdělávat mladou generaci, jsou spoluzodpovědní za její výchovu. Druhou věcí je však to, že učitelé by se měli naučit lépe vysvětlovat svůj přínos pro danou společnost, který je nepochybně významný. Měli by umět obhájit nejen svůj profesní status, ale i materiální požadavky, které by jim společnost měla poskytnout a vytvářet tak ve společnosti lepší představy o tomto nejednoduchém povolání.

2.1.3 Autonomie

Splňuje profese učitele kritérium autonomie v rozhodnutích, které se této profesi týkají? Míra autonomie opět závisí na hierarchizaci školství. Nejvyšší míru autonomie mají pedagogové vysokoškolské. Souvisí to se samostatností jednotlivých vysokých škol a akademických svobod vyplývajících z vysokoškolského zákona². Učitelé ostatních škol jsou v oblasti autonomie omezeni školskými normami, musí vycházet z rámcových a školních vzdělávacích programů. Každý učitel však má možnost rozhodovat o způsobu výuky, organizovat třídu a vybírat si metody či strategie či používané učebnice. Taková míra autonomie však vyžaduje osobní zodpovědnost učitele za výsledky vzdělávání, a dochází k tomu, že se inovativním postupům s větší mírou samostatnosti učitelé vyhýbají a raději se drží zajetých kolejí schválených shora. „Profesní autonomie však vede k posilování profesního sebevědomí a lze ji podpořit prostřednictvím vzdělávání a seberozvoje učitele.“ (Vašutová, 2007, s. 10)

2.1.4 Etický kodex

Dle Jankovského (2003) je *etika* „filozofickou vědou o správném způsobu života, vycházející z racionálních přístupů a snažící se nalézt, popřípadě i zdůvodnit, společné a obecné základy, na nichž morálka (předmět etiky) stojí.“ Zjednodušeně řečeno je etika

² Zákon 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů

teorií morálky a zabývá se morálně relevantním chováním. Etické otázky nejvíce zasahují tzv. pomáhající profese, tedy nejčastěji oblast zdravotnictví, výchovně-vzdělávací a sociální oblasti.

V oblasti školství bývá etika automaticky spojována s osobností učitele, který projevuje svoji empatii, toleranci, přiměřenou sociální komunikaci a zodpovědnost. Měl by dodržovat etické zásady mezilidských vztahů, pedagogické tajemství i objektivnost v hodnocení.

Přestože svůj písemný etický kodex učitelé nemají, jako profesionálové by měli dodržovat určité zásady profesního chování. (Vašutová, 2007)

2.1.5 Profesní kultura

V rámci profesních skupin mohou vznikat profesní organizace (asociace a komory), které sdružují příslušníky daného povolání. Slouží k reprezentaci a dodržování profesní kultury z hlediska etiky, odbornosti a kvality práce. Pokud někteří jednotlivci nedodržují etiku a profesní kulturu, mohou být z organizace vyloučeni. Učitelská profese skutečně profesní uspořádání postrádá, důvodem může být již zmíněná hierarchizace školství. „Doposud mnohé (organizace) fungují, ale nezabývají se přímo profesní kulturou učitelů, spíše inklinují k problémům kontextu školy a vyučování nebo k odborářské roli“. (Vašutová, 2007, s. 11) Podobné je to i v zahraničí, ani tam nenajdeme profesní komoru učitelů. Toto poslední kritérium tedy není dle autorky jednoznačně splněno, aby mohla být učitelská profese nazývána profesí.

Na základě analýzy všech pěti zmíněných atributů, nemůžeme jednoznačně říci, zda se dá učitelství nazývat profesí. Někteří odborníci považují učitelství za semiprofesi, která se postupem času stane profesí v plném rozsahu. Jiní jsou k tomuto skeptičtí a uvádí důvody, proč se nikdy učitelství profesí nestane. Vašutová (2007, s. 12) hovoří o tom, že:

- v učitelské profesi pracuje mnoho lidí (u nás je to přes 170 tisíc na primárních a sekundárních školách);
- v učitelské profesi je mnoho žen;
- učitelská profese je hierarchizovaná podle stupňů a druhů škol;
- sociální původ učitelů je celkově nižší než u tradičních profesí (tzv. svobodných);
- interdisciplinární znalosti vystupují jako protiklad vysoce specializovaných znalostí;
- jiných uznávaných profesí;

- vymezené podmínky školního vyučování a nízký věk klientů snižují prestiž;

Důležité je zmínit to, že změny pojetí učitelské profese spojené s určitými nároky na učitele pro dosažení profesního standardu znamenají také proměnu ve vzdělávání budoucích učitelů. (Spilková, 2004)

2.2 Přístupy zkoumání učitelské profese

V určitých ohledech je profese učitele něčím specifická, nabízejí se různé přístupy zkoumání (Průcha 2002, s. 19–20)

K označení profese můžeme přistupovat z **hlediska činností, které učitelé vykonávají**. K tomu lze využít tzv. profesiogramy, které podávají ucelený obraz o dané profesi a pracovníkovi. Obsahují popis práce, pracovního místa a přehled o vědomostech, schopnostech, zručnosti a vlastnostech, které by pracovník měl mít.

Existuje několik druhů vzdělávacích institucí, v nichž pedagogicky působí specifické skupiny vyučujících. Učitele lze rozlišovat dle typů škol, na kterých působí, na učitele základních škol, základních uměleckých škol, učitele středních škol či vysokoškolské pedagogy. Mluvíme zde o **typologii učitelské profese**.

Učitelé zastávají ve škole různé **funkce**. Můžeme rozlišit učitele třídní, uvádějící či výchovné poradce.

Pro objasnění učitelské profese jsou důležité **objektivní determinanty**, faktory týkající se politického, ekonomického a sociálního prostředí, ve kterých učitelé svoji práci vykonávají. Zda žijí ve svobodné společnosti, jaký dostávají plat a jakou mají prestiž v rámci společenského postavení.

Učitelé v rámci své profese prochází různými fázemi a etapami své **profesní dráhy**, tudíž je nutné rozlišovat učitele začínající a zkušené.

Velmi diskutovaným tématem je problematika **přípravy na učitelské povolání**, její požadavky a uskutečňování. Vzdělání je důležitým předpokladem pro výkon učitelské profese.

3 AKTUÁLNÍ SITUACE VE ŠKOLSTVÍ

Současné problémy, které se objevují ve školách, jsou do značné míry ovlivněny situací ve společnosti.

3.1 Prestiž učitelské profese

Prestiž se zkoumá u různých profesních skupin zejména v rámci sociologie. „Obvykle bývá prestiž chápána jako určitý způsob pozitivního hodnocení, ocenění, úcty, který prokazujeme osobám, předmětům, sociálním pozicím, činnostem atd.“ (Kapr, 1967, s. 740) Termín nízká prestiž pak souvisí s nízkým statusem osob, jejich opovržením, zavržením. Dá se říci, že prestiž je ukazatelem, který určuje sociální pozici individua. Je důležité zmínit, že různé společenské vrstvy lidí budou oceňovat stejné profese různě.

V červnu roku 2019 bylo Centrem pro výzkum veřejného mínění provedeno výzkumné šetření prestiže vybraných povolání mezi českou veřejností. Respondentům byl předložen seznam 26 profesí, kde měli vybrat povolání, kterého si nejvíce váží a přidělit mu 99 bodů. Poté měli obodovat číslem 01 to, kterého si cení nejméně. Dále měli postupovat odshora dolů a všem zbývajícím přiřadit body od 02 do 98 podle osobního uvážení. Výsledek tohoto šetření, který zobrazuje tabulka 1 níže, je takový, že první pozici žebříčku prestiže zaujímá lékař. Druhou pozici s více než desetibodovým odstupem obsadil vědec a za nim následovala zdravotní sestra. Na čtvrté místo byl vybrán s odstupem pěti bodů učitel na vysoké škole. Učitel základní školy obsadil na pomyslném žebříčku určující prestiž povolání očima české veřejnosti páté místo, a to s odstupem dvou bodů. Uvedené pořadí se od roku 2004, kdy byl výzkum zrealizován poprvé, příliš nezměnilo. Učitelé se pravidelně umísťují na prvních pěti pozicích a porázejí soudce, projektanty, policisty, vojáky či programátory. Výzkumy tohoto druhu závisí na hodnotách a postojích přijímaných v dané společnosti a s vnímáním duševní a fyzické práce a kvalifikace. (Tuček, 2019)

Otázkou však je, jaké jsou indikátory prestiže a co je příčinou toho, že určité povolání hodnotíme jako vyšší a jiné je na pomyslném žebříčku prestiže naopak velmi nízko. Prestiž je spojována s ekonomickými a sociálními privilegii, kterými je daná profesní pozice v hierarchickém rozvrstvení společností vybavena. Můžeme sem zařadit majetek, způsob života, vzdělání, moc, pracovní podmínky, finanční odměny a další. Kritéria určení prestiže dané profese jsou bezpochyby v různých historických dobách i různých kulturách a zemích mírně odlišná. Žádnou obecně platnou stupnici prestiže nenajdeme. (Kapr, 1967)

Tabulka 1: Prestiž povolání (průměrné bodové hodnocení) v letech 2004-2019

Profese	2004		2007		2011		2013		2016		2019	
	prům.	poř.	prům.	poř.	prům.	poř.	prům.	poř.	prům.	poř.	prům.	poř.
Lékař	89,5	1.	89,8	1.	89,1	1.	91,5	1.	90,1	1.	88,6	1.
Vědec	80,7	2.	81,8	2.	75,4	2.	76,3	2.	77,1	2.	77,3	2.
Zdravotní sestra					73,9	3.	74,8	3.	72,8	3.	77,0	3.
Učitel na vysoké škole	78,5	3.	78,2	3.	72,4	4.	74,6	4.	72,7	4.	72,2	4.
Učitel na základní škole	71,3	4.	70,7	4.	70,3	5.	71,1	5.	70,8	5.	70,1	5.
Soudce	64,8	6.	65,0	7.	61,0	7.	66,3	6.	64,3	6.	67,5	6.
Projektant	64,1	7.	65,5	6.	61,7	6.	62,6	8.	61,4	7.	61,4	7.
Soukromý zemědělec	59,1	10.	59,0	8.	60,3	9.	63,9	7.	58,3	9.	61,1	8.
Policista	47,6	20.	52,1	13.	53,9	11.	55,7	10.	56,3	10.	60,8	9.
Programátor	66,3	5.	65,7	5.	60,8	8.	59,7	9.	59,7	8.	60,3	10.
Voják z povolání	44,8	22.	46,4	21.	48,3	17.	49,7	16.	53,4	12.	56,4	11.
Truhlář	50,8	16.	51,4	14.	53,2	12.	55,6	11.	52,1	13.	55,9	12.
Starosta	60,1	8.	57,4	9.	52,6	14.	53,1	13.	54,3	11.	53,9	13.
Majitel malého obchodu	51,2	15.	50,1	16.	51,4	15.	54,8	12.	50,3	15.	52,7	14.
Účetní	53,5	14.	51,3	15.	54,1	10.	52,3	14.	50,5	14.	51,8	15.
Profesionální sportovec	56,1	11.	55,6	10.	51,2	16.	47,6	18.	49,3	16.	50,6	16.
Manažer	59,4	9.	55,4	11.	53,0	13.	50,2	15.	48,9	17.	50,5	17.
Stavební dělník					48,1	18.	49,3	17.	44,0	19.	47,4	18.
Bankovní úředník	50,2	18.	48,7	20.	46,9	19.	45,7	19.	42,3	20.	45,5	19.
Ministr	53,8	13.	50,0	17.	38,0	24.	37,9	24.	46,7	18.	43,9	20.
Prodavač	42,8	24.	41,5	23.	43,6	21.	44,7	20.	40,5	23.	43,5	21.
Novinář	54,4	12.	53,0	12.	46,5	20.	43,8	21.	40,9	21.	40,3	22.
Sekretářka	43,7	23.	40,5	24.	41,4	23.	40,0	22.	37,3	24.	38,5	23.
Kněz	46,1	21.	43,2	22.	42,8	22.	38,0	23.	40,8	22.	36,7	24.
Uklízečka	29,4	26.	29,0	26.	34,0	25.	34,2	25.	29,0	26.	34,5	25.
Poslanec	39,9	25.	36,5	25.	27,0	26.	25,1	26.	31,2	25.	31,0	26.

Zdroj: CVVM SOÚ AV ČR, Naše společnost

Výzkumná šetření, která zkoumají prestiž učitelského povolání na základě veřejného mínění ukazují, že na škále čítající několik desítek různých povolání, se učitel pohybuje v první desítku, což znamená, že česká veřejnost si učitelů vysoce cení.

Učitelé a učitelky ale mají pocit, že k nim lidé nemají dostatečnou úctu a jejich práci neumí ocenit. Toto jejich přesvědčení může mít několik důvodů, které mohou pramenit z nespokojenosti s finančním ohodnocením či jednoduše z negativního vnímání této profese mezi lidmi (což dokazuje např. známé lidové rčení: „Kdo neumí, učí“).

Důvodů, kvůli kterým se učitelé domnívají, že dochází k degradaci jejich povolání, je mnohem více. Mohou to být omezené pravomoci ve vztahu k žákům, stárnutí učitelských sborů či velká genderová nevyváženost. Výzkumné šetření v druhé části této práce přinese podrobnější nastínění aspektů, které vedou k degradaci učitelství.

I když se často mluví o tom, že učitelská profese ztrácí prestiž, výzkumy mezi veřejností to nepotvrzují. To, že učitelům klesá společenský status je dle Havlíka (2007)

mýtus, ke kterému jistou měrou přispívají i samotní učitelé. Tyto šířící se legendy působí na širokou veřejnost a učitelé změnou zákonů dosahují lepších pracovních podmínek.

Pokud chceme porozumět otázce učitelské profese, je nutné na ni pohlížet ze dvou rovin. Při zkoumání prestiže je nutné odlišit prestiž, kterou má učitelství v očích ostatních profesních skupin, a prestiž, kterou si přisuzují samotní pedagogové. Mezi těmito dvěma pohledy, jak dokazují mnohá výzkumná šetření, je obrovský rozdíl. Učitelé hodnotí své postavení mnohem níž, než jak je vidí veřejnost. Otázkou je, čím je to způsobeno. Havlík (2007) uvádí, že sebepodceňování učitelů je dané mimo jiné podstatou učitelského povolání, které má intelektuální charakter. Tudíž je nesnadné objektivně změřit výkon učitelské práce a prokázat její efektivitu, což může vyvolávat pochybnosti a nejistotu. Příčinou může být i spojování prestiže s platovým ohodnocením – nemusí být pravidlem, že čím vyšší mzda, tím vyšší sociální status. Podle mezinárodní klasifikace bývá však zařazení intelektuálně náročných profesí k nadprůměrnému příjmu pravidlem. Vysoký plat však rozhodně neznamená společenské uznání.

Sociální status u nás zůstává už několik let poměrně konstantní (tzn. nedochází k prudkým posunům na žebříčku prestiže), což je důkazem stability vyspělých zemí.

3.2 Feminizace školství

Prestiž učitelského povolání souvisí se značnou feminizací školství. Škola patří mezi sociální instituce, které jsou genderově nevyvážené. Složení pedagogických sborů je silně feminizováno, což znamená, že učitelskou profesi vykonávají zejména ženy a podíl mužů učitelů je (především na základních školách) zanedbatelný. Dříve byla učitelská profese spíše mužskou záležitostí, a to především ze dvou důvodů – ve společnosti panoval stereotyp o postavení žen na trhu práce (jejich hlavní přirozenou úlohou měla být výchova dětí a péče o domácnost, proto se později mohly stát nanejvýš vychovatelkami). Dalším důvodem bylo to, že ženám nebylo umožněno získat vzdělání pro práci učitelky. Teprve na konci 19. století bylo ženám dovoleno studovat na vysokých školách a tím vzrostl i podíl žen ve školství. Šířeji se učitelské povolání ženám otevřelo až ve 20. století, jehož počátek je s narůstající třetinou podílu žen ve vyučování zároveň považován za zahájení feminizace školství u nás. V 50. letech 20. století zastoupení žen překonalo 55 % a v 90. letech učí na základních školách již 82 % učitelek. (Smetáčková & Jarkovská, 2006)

Další zajímavostí je, že „po dlouhou dobu mohly ženy vykonávat učitelské povolání pouze za podmínky, že neměly vlastní rodinu. Předpokládalo se totiž, že ženy nejsou

schopny zastávat současně jak pracovní, tak rodinné povinnosti.“ (Václavíková Helšusová, 2007)

Míra feminizace se odvíjí také podle stupně vzdělávání: nejvíce je feminizováno předškolní vzdělávání a 1. stupeň ZŠ, na 2. stupeň ZŠ procento mužů o něco stoupá, na středních školách se rozdíl mezi zastoupením mužů a žen zmenšuje (na učilišti často převládají ve vyučování odborných technických předmětů muži), a na vysokých školách je podíl mužů nejvyšší. Z toho vyplývá, že se zvyšujícím se stupněm vzdělání se zastoupení žen snižuje. (Smetáčková & Jarkovská, 2006)

V ostatních evropských zemích je situace velmi podobná, tzn. že na úrovni mateřských a základních škol převažují ženy učitelky. V učitelské profesi v zemích OECD tradičně dlouhodobě výrazně převládají ženy. Jedinou zemí ze všech zkoumaných států OECD, kde v procesu vzdělávání převažují muži nad ženami (ženy zde tvoří pouze 48 % učitelů na všech úrovních škol celkem) bylo Japonsko. Příčinou může být celkově nižší podíl japonských žen na trhu práce. (OECD, 2017)

Navzdory dominantnímu zastoupení žen je nutné dodat, že na vyšších pozicích, jako jsou například ředitelé škol, převažují muži. Může to být dáno předsudky o mužích (jsou ambicióznější a racionálnější) a převažujícím zaměřením (ředitelem se často stávají učitelé s matematickými či technickými obory, které jsou spojovány s mužským pohlavím). (Smetáčková & Jarkovská, 2006)

Podle statistické ročenky školství za rok 2019/2020 bylo v České republice na základních školách přes 82 tisíc učitelů, z toho 83 % žen (68,5 tisíc). Na prvním stupni byl podíl žen 91 %, na druhém 75 %, tři ze čtyř učitelů tedy byly ženy. Na středních školách mají muži již vyšší zastoupení, na vysokých školách tvoří muži učitelé většinu. (Statistická ročenka školství, 2020)

Silná feminizace učitelství souvisí s historickým vývojem tohoto povolání, které přestalo být pro muže dostačující z hlediska nemožnosti vyššího karierního postupu či nízkému platovému ohodnocení v porovnání s jinými profesemi, kde jsou pro muže „živitele rodiny“ příznivější pracovní podmínky. Naopak ženy vidí výhody této profese ve flexibilní a kratší pracovní době např. období prázdnin, které jim poskytnou více času na výchovu svých vlastních dětí. (Smetáčková & Jarkovská, 2006) Dalším faktorem, který se promítá do složení učitelských sborů je to, že samotní pedagogové mají tendenci podceňovat prestiž své vlastní profese. Důvodem může být doposud nízké finanční ocenění či celkový přístup veřejnosti k učitelům a učitelkám. (Václavíková Helšusová, 2007)

Přestože ve společnosti mnohdy panuje jistá představa „učitele – muže jako důstojného předavatele vzdělání a učitelky – ženy jako roztržité vychovatelky deformované povoláním“, tak si paradoxně česká veřejnost učitelů na základních školách vysoce cení (dle výzkumných šetření v žebříčcích prestiže ve srovnání s jinými povoláními). (Václavíková Helšusová, 2007)

Ocenění učitelké profese je do jisté míry ovlivněno tím, zda toto povolání vykonává muž či žena. Václavíková Helšusová (2007) uvádí jedno úsměvné úsloví „Učitel je profese, učitelka je diagnóza“, které naznačuje, že muži mohou být při stejném výkonu vnímáni ekonomicky i společensky lépe. Je kladen větší důraz na jejich odbornost, nadhled a autoritu, oproti ženám, od kterých se spíše očekává jistý výchovný aspekt, citlivost a tolerance.

Početní převaha žen v rámci socioprofesionální skupiny učitelů je celosvětovým trendem vyspělých zemí a přináší s sebou řadu pozitivních, ale i negativních důsledků. Bendl (2002) se zabývá především otázkou, jaké dopady může mít feminizace této profese na chování a vývoj žáků. Mnozí tvrdí, že ve škole chybí mužský vzor, který mnoho dětí postrádá z důvodu stále častější rozvodovosti. Naopak učitelky mají náskok před učiteli v tom, že jejich mateřský pud společně s emocionalitou a jazykovou stránkou jsou u žen vyvinutější. Nevýhodou pro ženy v tomto povolání je fakt, že žena kromě svého zaměstnání musí obstarat rodinu a domácnost, tudíž se předpokládá, že nemá tolik času na přípravy na vyučování či další sebevzdělávání jako muž, kterému další sociální role nebrání podávat ve škole plnohodnotný výkon. Učitelky pod náporom starostí mohou být nervózní a podrážděné. Dříve byl z těchto důvodů zaveden učitelský celibát, protože se předpokládalo, že svobodná učitelka se bude dětem věnovat naplno. Bendl (2002) trefně popisuje, že ještě než si žena stoupne ráno před třídu, projde již doma několika profesemi, a to rolí matky, manželky a hospodyně. Je však nutné si uvědomit, že každý člověk je jiný, tudíž je možné všechny tyto argumenty zpochybnit či dokonce vyvrátit. Ženy učitelky mohou působit na chování žáků jak pozitivně, tak negativně. Učitelkou profesí by měli vykonávat muži i z důvodu potřebné vyváženosti učitelského sboru. Mužský element dokáže pozitivně ovlivnit klima a pracovní atmosféru ženského kolektivu svými zájmy a odlišným přístupem.

3.3 Zátěžové situace ve škole

Učitelé ve školách jsou bezpochyby vystavováni stresovým situacím a časté psychické zátěži. Zdroje pracovní zátěže učitelů se liší dle stupňů a druhů škol. Je známo, že větší zátěž prožívají učitelé základních škol a učitelé základních škol speciálních, zatímco

na gymnáziích a středních odborných školách bývá psychická zátěž, emocionální vyčerpanost a pocit neúspěšnosti nižší. Učitelé základních škol jsou tedy nejvíce ohroženi stresovými faktory s tím, že učitelé ve větších městech více než učitelé na venkově. (Průcha, 2002)

Většina učitelů nehodnotí svoji práci jako příliš fyzicky náročnou, ale někteří uvádí fyzickou únavu po vyučování a bolesti nohou. Tzv. nemoc z povolání je nazývána hlasová zátěž, kdy jsou nevhodnou prací s hlasem a nedostatečnou hlasovou hygienou poškozovány hlasivky učitelů. K učitelskému povolání patří zejména zátěž psychická, kterou Řehulka a Řehulková (1998) dělí na zátěž:

- Senzorickou – značné nároky na zrakové a sluchové vnímání
- Mentální – požadavky spojené se zpracováním informací (paměť, myšlení), problémy při práci s žáky, řízením třídy, formováním osobnosti žáků
- Emocionální – nejvýraznější, pedagogická práce obnáší množství sociálních vztahů, které jsou silně emocionální (předávání vysvědčení, sympatie či antipatie k žákům a rodičům atd.)

Mezi nejvíce obtěžující vlivy, které působí na zvyšování pracovní zátěže učitelů je dle Průchy (2002, s. 69)

- „zejména chování žáků
- počet různých tříd, v nichž vyučuje během týdne;
- vztahy s jinými učiteli a vedením školy
- byrokratické překážky školské administrativy
- nepochopení ze strany rodičů
- nátlak médií a veřejnosti“

V každé profesi najdeme různou míru psychické či fyzické zátěže a pro příslušníky daných profesí je důležité umět jistou formu pracovní zátěže zvládat. Pro učitelskou profesi je pro zvládání zátěže důležitá odolnost, což je dle Průchy (2002) přesvědčení o schopnosti ovlivňovat události ve svém životě, ztotožnit se se sebou samým i s institucí školy a nacházet v ní smysluplnost, a také vnímat, že změny a životní události nejsou jenom hrozbou, ale i výzvou pro další rozvoj.

Spokojenost či nespokojenost a schopnost zvládat stresové situace závisí také na prožívání každého jedince, jeho osobnosti a vrozených předpokladech. Rozdíl je také mezi muži a ženami, které jsou citlivější a vše si více připouští, muži umí být více „nad věci“.

3.4 Odměňování učitelů

Finanční odměna je důležitým aspektem každého zaměstnání. Platové podmínky učitelů patří mezi hlavní ukazatele při hodnocení jejich sociálně-ekonomického postavení. S vyšší mzdou většinou roste i zájem o danou profesi a i prestiž a ocenění v očích veřejnosti. V současné době byly provedeny zásadní změny v odměňování českých učitelů, a proto považují za důležité se tímto aspektem blíže zabývat.

Pokud nahlédneme do starších zdrojů v souvislosti s vývojem platových podmínek učitelů, můžeme pozorovat poměrně významné změny. Šimoník (1995) ve své publikaci uvádí, že kvůli nástupním platovým podmínkám začínající učitelé (zejména tedy muži) přemýšleli o jiné vedlejší výdělečné činnosti či dokonce zvažovali odchod ze školství. Z výzkumného šetření také vyplynulo, že k úvahám o změně profese přispívá negativní postoj veřejnosti k učitelům a nízká prestiž této profese.

Dle Havlíka (2007) je výše učitelských platů „evergreenem“ diskurzu naší společnosti a klíčovým problémem učitelství již přes dvě stě let. Jsou vedeny politické boje za odpovídající výši mzdy.

Platy učitelů jsou dlouhodobě ve srovnání s ostatními vysokoškolsky vzdělanými pracovníky hodnoceny jako nízké, a proto vešla v platnost řada vládních návrhů, díky kterým dochází k postupnému navyšování.

Učitelské platy by se do roku 2023 měly zvyšovat minimálně na 130 % průměrné mzdy. Tato změna by měla v rámci učitelské profese přinést stabilní výdělků, měla by zvýšit zájem mladých o toto povolání a v souvislosti s tím pozvednout prestiž učitelské profese. Tato novela zákona je pro mnohé učitele významným systémovým oceněním jejich náročné práce. V posledních letech totiž plat učitelům stoupal, nikdy však dopředu nevěděli, o jakou částku jim mzdy narostou. Nyní mnozí pedagogové s přijatým návrhem novely zákona ocenili systémovost a jistotu odměňování. (Česká televize, 2021)

Vzdělání patří mezi celospolečenské priority, proto se vláda snaží průběžně novelizovat nařízení č. 341/2017 Sb., aby učitelům platy stoupaly. Základní platy učitelů, kteří patří k pracovníkům státní a veřejné správy se počítají podle tabulky (tabulka 2), která zohledňuje jejich vzdělání (platová třída) a počet odpracovaných let, tedy délku praxe (platový stupeň). Ve dvanácté platové třídě si tedy například začínající učitel na základní

škole vydělá 32 170 korun, po 32 letech vykonávání učitelské profese dostane 41 940 korun. (Nařízení vlády č. 603/2020 Sb.)

Tabulka 2: Tarifní tabulka pedagogických pracovníků na rok 2021

Učitelé a další pedagogičtí pracovníci v roce 2021												
Platový stupeň	Praxe	Platová třída										
		4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1	do 2 let	15 230	16 520	17 870	19 360	20 540	21 670	22 930	24 300	25 700	27 100	28 500
2	do 6 let	15 790	17 110	18 610	20 150	21 250	22 500	23 900	25 220	26 600	28 000	29 400
3	do 12 let	16 780	18 250	19 800	21 560	22 910	24 300	25 700	27 100	28 500	30 000	31 400
4	do 19 let	17 940	19 480	21 170	23 020	24 100	25 300	26 600	27 900	29 300	30 700	32 100
5	do 27 let	19 080	20 750	22 540	24 520	25 300	26 600	28 000	29 400	30 800	32 200	33 600
6	do 32 let	20 710	22 520	24 400	26 510	27 300	28 600	30 000	31 400	32 800	34 200	35 600
7	nad 32 let	21 290	23 110	25 080	27 260	28 000	29 400	30 800	32 200	33 600	35 000	36 400

Zdroj: <https://www.pedagogicka-komora.cz/>

3.5 Časová zátěž učitelů

„Je-li společenský status odvozován od složitosti práce, pak v první řadě jde o vysokou psychickou náročnost. Výkon učitelské profese vyžaduje na rozdíl od mnoha zaměstnání značnou domácí přípravu. Výchovně-vzdělávací práce obsahuje mimo výuku řadu dalších povinností. Ale zcela zásadní je to, že od učitele se trvale očekává vysoký výkon, plné nasazení, značná sebekontrola a nepolevující pozornost. Vedle řízení složité výchovy a vzdělávání je jim svěřen současně dohled nad bezpečností a ochranou zdraví a životů dětí a mládeže.“ Takto vymezuje náročnost učitelského povolání publikace Sociologie výchovy a školy (2007, s. 155).

Urbánek (1999) potvrzuje psychickou náročnost práce učitelů, avšak také dodává, že je status učitele zpochybňován a kriticky hodnocen z hlediska „nefunkčnosti školy, nedostatečné vytíženosti a krátké pracovní době učitelů“. Jako příčinu uvádí samotnou specifickou profese (stále obtížnější podmínky práce, odchod začínajících učitelů ze školství) a nejasnou školskou politiku.

Z mnohých výzkumných šetření vyplývá, že časová zátěž učitelů se v průměru pohybuje nad hranicí úředně stanovené pracovní doby. Z výzkumu (Urbánek, 1999), jehož cílem bylo zjistit, jaká je struktura a časová náročnost profesních aktivit učitele, vyplynulo, že průměrná týdenní časová zátěž učitelů na ZŠ překročila 45 hodin, přičemž plný úvazek představuje 22 vyučovacích hodin týdně (stanoveno Nařízením vlády k zákonu

o pedagogických pracovnících³). Z hlediska struktury jednotlivých činností můžeme práci učitele rozdělit na bezprostřední výuku, která je také označována jako přímá pedagogická činnost, a ve výzkumu vyšla jako časově nejnáročnější (70 % času všech aktivit za daný týden). K přímé výuce se také řadí aktivity s ní spojené, tedy příprava na výuku, opravování a hodnocení i doučování, kterými učitel stráví dalších 19 % svého času. Přes 15 % časové zátěže představuje nepřímá pedagogická činnost, jež zahrnuje dozory, spolupráce s ostatními učiteli, kontakt s rodiči, třídnické práce a mnohé administrativní činnosti. V neposlední řadě je důležité zmínit čas, který učitelé stráví sebevzděláváním, účastí na poradách a schůzích, mimoškolními aktivitami s dětmi a veřejnou činností (v minulosti mnohem více samozřejmou).

Výzkumné šetření (Urbánek, 1999) potvrdilo, že větší časovou zátěž prokazují ženy učitelky oproti mužům učitelům, ale naopak nebylo zaznamenáno, že vyšší časová zátěž roste současně s vyšším počtem žáků ve třídě. Výzkum také zjistil, že oproti začínajícím učitelům jsou časově více vytíženi zkušenější učitelé. S délkou praxe tedy roste i časová zátěž učitelů, což je velmi překvapující zjištění. Autor tato data interpretuje tak, že starší učitelé nedosahují již takového výkonu, anebo je jejich přístup k práci svědomitější, a proto jim přípravy trvají delší dobu.

³ Nařízení vlády č. 75/2005 Sb. o stanovení rozsahu přímé vyučovací, přímé výchovné, přímé speciálně pedagogické a přímé pedagogicko-psychologické činnosti pedagogických pracovníků

II PRAKTICKÁ ČÁST

4 METODOLOGIE VÝZKUMU

4.1 Cíl výzkumu

Jak již bylo naznačeno v úvodu, cílem této práce je zmapovat vnímání učitelského povolání očima oslovených učitelů na 2. stupni vybrané základní školy a zároveň zjistit, jak na učitelskou profesi nahlíží několik osob z jiných profesních oblastí. Poznatky získané z tohoto šetření by měly pomoci ujasnit, co všechno učitelská profese obnáší, s jakými problémy se učitelé setkávají, jak své povolání hodnotí z hlediska společenské prestiže, pracovní náplně či platových podmínek. Dále bude nastíněno, jakou hodnotu přisuzují oslovení účastníci z jiných profesí této skupině a z jakého důvodu ji takto hodnotí.

4.2 Metody výzkumu

Výzkum může být orientovaný kvantitativně či kvalitativně, tyto metody se liší svým cílem, způsobem realizace výzkumu, vztahem výzkumníka a zkoumaných osob i výsledky. Ke zpracování této práce byla použita kvalitativní výzkumná metoda. „Kvalitativní přístup je proces zkoumání jevů a problémů v autentickém prostředí s cílem získat komplexní obraz těchto jevů založený na hlubokých datech a specifickém vztahu mezi badatelem a účastníkem výzkumu. Záměrem výzkumníka provádějícího kvalitativní výzkum je za pomoci celé řady postupů a metod rozkrýt a reprezentovat to, jak lidé chápou, prožívají a vytvářejí sociální realitu.“ (Švaříček & Šedřová, 2014, s. 17)

Tento výzkum se zabýval otázkou vnímání a hodnocení učitelské profese z pohledu učitelů a nepedagogických laiků, kteří jsou se školou v kontaktu nebo na ni mají alespoň nějaký názor. Bylo nutné pracovat jak s učiteli, kteří vykonávají pedagogickou práci, tak s lidmi z jiných profesních oblastí. Důležité bylo zjistit, jak danou problematiku tyto lidé chápou nebo prožívají. Z tohoto důvodu byla využita metoda kvalitativní se záměrem vyjádřit subjektivní vnímání reality. „Cílem není široké zevšeobecnění údajů, ale hluboké proniknutí do konkrétního případu a objevení nových souvislostí, které se hromadným výzkumem nedají odhalit.“ (Gavora et al., 2010, s. 36)

Tato práce se pokouší popsat vnímání učitelského povolání. Pro potřeby výzkumu byl využit hloubkový rozhovor neboli interview. Rozhovor si klade za cíl „zjistit, jak osoby interpretují svět kolem sebe, jaké významy připisují důležitým událostem ve svém životě“ (Gavora et al., 2010, s. 201). Hlavním mluvčím při rozhovoru v kvalitativním výzkumu je zkoumaná osoba (v tomto výzkumném šetření učitelé, kteří přibližují pohled na svoji profesi,

a informátoři laici, kteří práci učitelů nějak hodnotí). Interview bylo polostrukturované, otázky a jejich pořadí se odvíjely podle aktuální situace, vždy byly položeny rámcové otázky.

„Pomocí otevřených otázek může badatel porozumět pohledu jiných lidí, aniž by jejich pohled omezoval pomocí výběru položek v dotazníku. Hlubkový rozhovor umožňuje zachytit výpovědi a slova v jejich přirozené podobě, což je jeden ze základních principů kvalitativního výzkumu. (Švaříček & Šed'ová, 2014, s. 159–160) Zkušený tazatel by měl umět rozhovor nejen připravit, uskutečnit a následně přepsat a analyzovat, ale měl by si také všimnout neverbálního sdělení a být citlivý při vedení rozhovoru.

4.3 Výzkumné otázky

Základem každého výzkumu jsou výzkumné otázky, které umožňují výzkumníkovi získat výsledky výzkumu v souladu se stanovenými cíli a také naznačují cestu, jakým směrem má výzkum vést. (Švaříček & Šed'ová, 2014)

Jelikož cílem praktické části bylo zjistit, jak vnímají svoji profesi samotní učitelé a jak na učitelskou profesi nahlíží veřejnost, volila jsem otázky poměrně široké a snažila jsem se zjistit názor na veškeré aspekty této profese, které jsou uvedeny v teoretické části. Týkají se zejména kvality školství, výhod a nevýhod učitelství, feminizace učitelských sborů, náročnosti práce, společenské prestiže a platových podmínek, a to jak z pohledu samotných učitelů, tak z pohledu veřejnosti. Otázky k oběma rozhovorům najdeme v přílohách této práce. Je zde přiložený koncept rozhovoru jak s oslovenými učiteli (příloha č. 1), tak se zástupci z řad veřejnosti (příloha č. 2).

S ohledem na téma celé práce a stanovený cíl byly hlavní výzkumné otázky definovány následovně:

Jak vnímají svou profesi oslovení učitelé 2. stupně základní školy?

Jak na učitelské povolání nahlízejí oslovení zástupci nepedagogické veřejnosti?

Úkolem výzkumu bylo tyto otázky zodpovědět a přispět tak poznatky do této problematiky. Toto téma nabízí i řadu dalších dílčích otázek, které budou v průběhu výzkumu zodpovězeny. Jedná se především o tyto:

Jakou prestiž oslovení učitelé přisuzují svému povolání?

Jaká pozitiva a negativa jejich povolání obnáší?

V čem vidí oslovení učitelé aktuální problémy ve školství?

Jaké aspekty ovlivňují prestiž učitelského povolání?

Jak oslovení zástupci nepedagogické veřejnosti nahlíží na pracovní náplň učitelů?

Jak oslovení zástupci nepedagogické veřejnosti nahlíží na finanční podmínky učitelů?

V čem vidí oslovení zástupci nepedagogické veřejnosti aktuální problémy ve školství?

Jak oslovená veřejnost hodnotí učitele 2. stupně ZŠ v rámci společenské prestiže? aj.

4.4 Postup výzkumu a sběru dat

Shromažďování dat bylo v případě hloubkového polostrukturovaného rozhovoru založeno na přímém dotazování, tedy na bezprostřední komunikaci výzkumníka s respondenty. Osobní kontakt umožnil získat rozsáhlé, mnohdy i důvěrné množství informací. Soubor otázek tvořil souvislý celek, myšlenkově skloubený, směřující k určitému cíli. Cílem kvalitativního výzkumu je totiž porozumět lidem a událostem v jejich životě. (Švaříček & Šedřová, 2014)

Výzkum probíhal jednak na 2. stupni vybrané základní školy, kde byly hlavním zdrojem dat názory a zkušenosti učitelů, jednak mezi zástupci veřejnosti, kteří pracují jinde než jako učitelé základní školy a mají k této problematice co říci.

Nejdříve bylo nutné vybrat učitele, kteří by byli ochotni se výzkumu zúčastnit a přispět tak svými postoji a zkušenostmi z praxe k této problematice. K získání těchto dat bylo nutné kontaktovat konkrétní základní školu, nejlépe přímo ředitele, a požádat o možnost dotazování učitelů zde působících. První část výzkumného šetření byla zaměřena na rozhovory s oslovenými učiteli.

Dále následoval výběr informantů z řad veřejnosti, kteří byli vybráni záměrně podle toho, zda dokáží podat informačně bohatý obraz dané skutečnosti. Co se týče počtu respondentů, výzkum byl nejdříve proveden s menší skupinou osob, ale následně byli osloveni další lidé s ohledem na potřebu získat ještě další informace. Tato možnost rozšíření vzorku respondentů je označována jako metoda sněhové koule (Švaříček & Šedřová, 2014).

Metodou polostrukturovaného rozhovoru byly dotazovaným kladeny předem připravené otázky vztahující se k danému tématu. Se souhlasem jednotlivých učitelů a lidí z jiných profesních skupin byly rozhovory nahrávány. Pořízené audiozáznamy umožnily detailnější zpracování získaných dat. Časový limit rozhovoru nebyl striktně stanoven, záleželo na ochotě informantů odpovídat na zadané otázky. Důležité bylo získat co nejvíce

informací. Postupně byly po jednotlivě uskutečněných rozhovorech výsledné odpovědi přepsány a analyzovány.

Všechny rozhovory s učiteli proběhly v prostředí školy, přestože tu byla možnost rozhovory uskutečnit formou online hovoru, a to zejména kvůli probíhající epidemiologické situaci. Učitelé však upřednostnili osobní setkání.

Učitelům a ostatním informantům byly na začátku rozhovoru kladeny nejprve úvodní otázky informačního charakteru, což doporučují v kapitole o řízení rozhovoru a sestavování otázek Švaříček a Šedřová (2014). Následně na ně navazovaly otázky zaměřené na výzkumný problém. V rámci přípravy rozhovoru bylo dbáno na to, aby byly otázky v souladu s výzkumným problémem a stanoveným cílem celé práce. Byla vytvořena jedna hlavní výzkumná otázka, která byla dále rozvinuta na několik dílčích podotázek. Položením takto blíže specifikovaných otázek bylo docíleno širší odpovědi, a především zodpovězením otázky základní. Formulací specifických otázek vznikla předběžná struktura rozhovoru. Bylo však bráno v potaz, že v průběhu rozhovoru bude pravděpodobně nutné položit i nepřipravené doplňující otázky, a to v návaznosti na individuální odpovědi dotazovaných.

4.5 Průběh rozhovorů

Při kontaktování respondentů jim byly předloženy základní informace o plánovaném výzkumu, byli seznámeni s tématy rozhovoru a cílem celé práce. Termín a místo uskutečnění rozhovoru záviselo zcela na jednotlivých účastnících, byly brány v úvahu jejich časové možnosti a preferované prostředí. Při prvním kontaktu byli respondenti ujištěni o anonymitě celého průzkumu a dodržení důvěrnosti při zpracování získaných dat. Zároveň byli požádáni o pravdivost, otevřenost a upřímnost ve svých odpovědích. Také byli požádáni o poskytnutí souhlasu rozhovor nahrávat za účelem přepsání výpovědí k následné analýze.

Rozhovory byly zrealizovány na přelomu února a března roku 2021. Učitelé preferovali osobní setkání a rozhovory byly tedy uskutečněny v prostředí školy mimo vyučování. Setkání s oslovenými respondenty z řad „neučitelů“ proběhlo v jejich domácím prostředí. Všechny rozhovory proběhly bez komplikací v nerušených prostorech podle stanovené struktury. Rozhovory trvaly přibližně 20 až 30 minut.

Všechny rozhovory byly zvukově zaznamenány na mobilní telefon. Následně byly tyto mluvené záznamy přetransformovány do textové podoby, což značně ušetřilo práci a čas strávený přepisováním rozsáhlých výpovědí při samotných rozhovorech.

4.6 Výběr výzkumného vzorku

Při výzkumu vnímání učitelské profese bylo vzhledem k cíli výzkumu a náročnosti metody na čas určeno, že budou dotazováni přibližně 3 učitelé základní školy druhého stupně a 3 lidé z jiných profesí.

Metodologicky při sestavování vzorku respondentů byly brány v úvahu strukturální faktory skupiny, což je v případě učitelů pohlaví, věk a délka praxe. Cíleně byli zahrnuti do výzkumu muži – učitelé i ženy – učitelky, a to různého věku a s různou délkou praxe. Měla jsem příležitost oslovit učitele a učitelky na základní škole, kteří mi v průběhu mé souvislé praxe, kterou jsem zde vykonávala, ochotně přislíbili účast.

Jednotlivé respondenty z jiných profesních oblastí jsem si vytipovala ve svém okolí a vybrala jsem je z důvodu toho, že vím, že dokáží o této problematice otevřeně mluvit a mají na učitelskou profesi různé názory. Lidé z řad veřejnosti byli tedy vybráni na základě různorodých postojů, které vůči učitelství zauímají a také díky jejich ochotě se o své názory otevřeně podělit. Cíleně byli vybráni respondenti různého věku, pohlaví a rozmanitých profesí.

Kvalitu získaných dat pozitivně ovlivnila i skutečnost, že většinu oslovených účastníků výzkumného šetření do jisté míry znám, tudíž při rozhovorech panovala určitá míra důvěry a otevřenosti. Při zjišťování vnímání učitelské profese byl tímto zajištěn důvěrnější kontakt s účastníky šetření a příznivější výzkumné klima.

4.7 Charakteristika výzkumného souboru – učitelé

Profil výzkumného vzorku byl obecně definován v předchozí podkapitole. Nyní však považuji za důležité, účastníky a účastnice výzkumu blíže charakterizovat a podrobněji představit. Je přínosné vytvořit si určitou představu o lidech, kteří v rámci této práce představují zdroj dat. V následující tabulce (tabulka 3) jsou uvedeny základní údaje týkající se dotazovaných pedagogů. Pro zachování etiky výzkumu jsou všechna jména změněna.

Tabulka 3: Základní informace – učitelé

Jméno	Věk	Délka praxe	Aprobace
Marek	33	6 let	občanská výchova, tělesná výchova
Kateřina	46	17 let	český jazyk a literatura, výtvarná výchova
Jana	56	33 let	český jazyk a literatura, dějepis

Z tabulky je patrné, že výzkumný vzorek tvoří dvě učitelky a jeden učitel. Jsou zde zastoupeny různé věkové kategorie. Věkový rozdíl účastníků výzkumu je 23 let. Dále je důležité zmínit, že minimální délka praxe dotazovaných je šest let, tudíž se dá u všech informátorů předpokládat ucelený pohled na celou problematiku. Všichni oslovení učitelé jsou ve škole zaměstnáni na plný pracovní úvazek.

Všichni účastníci, kteří se zapojili do výzkumné části této práce, jsou vysoce erudovaní k výkonu učitelské profese, kterou také několik let vykonávají. Všichni absolvovali náležitě vysokoškolské vzdělání, získali titul magistr, tudíž jsou odborně kvalifikovaní k vyučování svých profilových předmětů. Z jejich výpovědí lze vyčíst náležitě zkušenosti, dovednosti i porozumění k potřebám dětí i jejich rodičů.

4.8 Charakteristika výzkumného souboru – veřejnost

V následující tabulce (tabulka 4) jsou pro přehlednost uvedeny základní informace o participantech výzkumu z jiných profesních skupin, než je profese učitelská. Zásadním kritériem pro výběr informátorů bylo to, že tito lidé nemají pedagogické vzdělání a nikdy učitelskou profesi nevykonávali. Soubor účastníků byl záměrně vybrán tak, aby zde byla zastoupena alespoň jedna osoba, která má dítě či děti školou povinné, a to nejlépe na 2. stupni základní školy, tudíž se určitým způsobem v oblasti školství pohybuje, a to jako rodič (rodičovská veřejnost).

Tabulka 4: Základní informace – veřejnost

Jméno	Věk	Profese	Vzdělání
Vojtěch	38	pracovník pozemkového úřadu	vysokoškolské, Ing.
Lenka	57	ekonom v soukromé firmě	vysokoškolské, Ing.
Tomáš	67	senior, dříve starosta obce	střední s maturitou

Výzkumný vzorek oslovených zástupců z řad veřejnosti tvoří dva muži a jedna žena. Záměrně byli vybráni informátoři různého věku, vzdělání a odlišných profesí. Najdeme mezi nimi zástupce soukromé i veřejné státní sféry, středního i vysokoškolského vzdělání.

Výzkumného šetření se zúčastnil Vojtěch, který má aktuálně své dvě děti na základní škole, jedno dítě ve škole mateřské. Pracuje ve státní správě na pozemkovém úřadě a má vzdělání v oboru. Dále rozhovor poskytla Lenka, která má již děti větší a s učitelkou profesí se setkávala v nedávné minulosti. Pracuje jako ekonom v soukromé společnosti. Nejstarším informátorem byl muž, bývalý starosta obce, která byla zřizovatelem místní základní školy. Tomáš má maturitní vzdělání, v současné době je dva roky v důchodu.

5 ANALÝZA DAT

Na základě rozhovorů s učiteli a veřejností byla získaná data rozdělena podle výzkumných otázek. Vznikl tak následující soubor kategorií zastřešující oba typy rozhovorů:

- Volba učitelského povolání
- Motivace učitelů a spokojenost
- Kvalita školství
- Změny ve školství
- Výhody učitelské profese
- Nevýhody učitelské profese
- Učitelský kolektiv, feminizace školství
- Prestiž profese
- Náročnost práce učitelů
- Pracovní doba
- Další vzdělávání a aktivity učitelů
- Odměňování učitelů
- Pedagogický úspěch
- Vzkaz veřejnosti
- Vzkaz učitelům

Následující kapitoly předkládají výsledky obsahové analýzy, tedy data získaná z rozhovorů vybraná podle nalezených témat v souvislosti s jednotlivými výzkumnými otázkami. Uvedeny jsou doslovné výroky participantů výzkumného šetření, což je pro čtenáře výhodou. Pro větší přehlednost a stanovený cíl celého šetření jsou výpovědi učitelů a výpovědi veřejnosti předkládány společně, vždy v rámci zastřešující výzkumné otázky. V textu je pro zjednodušení většinou použit mužský rod (učitel, učitelé), jenž nahrazuje tvar mužský i ženský.

Problematika vnímání učitelské profese je poměrně široké téma, zvláště pokud se na ni díváme nejen očima samotných učitelů, ale i pohledem veřejnosti. Uskutečněné rozhovory mají poskytnout jakýsi náhled na učitelské povolání, naznačit postoje a přesvědčení lidí, kteří ho vykonávají. Aby byl pohled na tuto problematiku úplný, je nutné se podívat také z druhé strany společenského spektra, tedy očima lidí, kteří na učitelskou profesi nahlíží zvenčí. Úkolem tedy bylo dozvědět se i to, jak na učitelskou profesi nahlíží ostatní, ať už rodiče dětí školou povinných nebo obecně lidé z jiných profesních skupin.

5.1 Volba učitelského povolání

V České republice najdeme devět pedagogických fakult. Zájem uchazečů o studium učitelství roste, studenti učitelství představují více než 14 % všech vysokoškoláků. Přestože je zájem o toto povolání vysoký, mnohá část učitelů profesi opouští.

Motivace k práci učitele je různá, je ovlivněna mnohými faktory jako například obor studia, učitelství v rodině, rozhoduje často i pohlaví zájemců. Muži častěji dávají přednost nepedagogickému povolání. (Průcha, 2017) Stejně tak tomu z počátku bylo i u dotázaného učitele Marka: *„Původně jsem chtěl dělat něco jiného, studoval jsem „zdravku“ (zubního technika), ale dlouho jsem se věnoval skautingu, mladým lidem a spíš mě bavilo se hýbat než být někde zavřený v laboratořích. Takže jsem potom na praxích zjistil, že to nechci dělat toho zubního technika a že mě baví pracovat s mladými lidmi. Taky že jsem se věnoval dlouho skautingu, tak kvůli tomu.“*

U dalších dvou dotázaných učitelek byla naopak motivace dlouhodobá, chtěli být učitelkami od malička a jejich sen se jim splnil.

Jana: *„Já ani nevím, už prostě od ZŠ jsem chtěla být učitelkou, byl to takový můj dětský sen a podařilo se mi ho splnit.“*

Kateřina: *„Já už jako malé dítě jsem chtěla učit. Už ve školce jsem si hrála s panenkami a na školu, takže vlastně to byl takový můj celoživotní sen stát se učitelkou a zůstalo mi to až do dospělosti, takže tou učitelkou vlastně jsem.“*

5.2 Motivace učitelů a spokojenost

Další otázka směřovala k tomu, co pro učitele jejich profese znamená a s jakou motivací toto povolání vykonávají.

Jana: *„Myslím si, že každý z nás jdeme takovým tím ideálem, moci tvořit další lidskou bytost, nějakým způsobem ji formovat, ovlivnit, předat jí kus sebe i kus dalších vědomostí. I když potom ta realita je, že ne vždycky má člověk ten pocit, že splnil úkol, že se mu všechno podařilo. Ne u všech, ale vždycky se najde skupina žáků, u kterých si pak člověk řekne: jsem ráda, že jsme spolu tu cestu prošli, a že se i oni vrací rádi i hlásí se k nám.“*

Je také důležité, aby učitele práce ve škole naplňovala a bavila. Všichni odpověděli, že je práce baví, učitelka Jana připojila úsměvný komentář: *„No, v květnu a v červnu už ne. V září jdu s velkým elánem, vždycky jak ty síly jsou nebo nejsou, takže já si myslím, že je to i na tom, jak momentálně má člověk pocit, že byl úspěšný, že něco naučil, nebo nenaučil, a jak ty síly vychází. Ale domnívám se, že pořád baví.“*

Učitel Marek odpověděl takto: „Baví. Někdy víc, někdy méně. Záleží na tom, v jakém jsem rozpoložení a v jakém rozpoložení jsou žáci, případně rodiče, vedení školy a tak.

Co se vybaví vybraným zástupcům z řad „neučitelů“, když se řekne učitel, učitelská profese?

Lenka: „Mě se vybaví hezké věci, protože člověk rád zapomene na to, co bylo špatné, setká se i s učiteli na který vzpomínat nechce, ale já jsem školu měla ráda, mě to vždycky bavilo. Samozřejmě bylo to taky stresující období, ale prostě bylo to hezký. Pro mě většinou jsou to pěkné vzpomínky. Pamatujeme si hlavně ty dobré učitele, kteří nám něco dali, aby to bylo zábavný, a něco nového nás naučili.“

Tomáš: „Učitel je tak jako každé povolání. Měl by na to mít takové přirozené vlohy, měl by mít vztah k dětem a vůbec k tomu, aby uměl někoho něco naučit. Z vlastní zkušenosti vím, že jsou i takoví učitelé, kteří něco odhrkají a děcka tomu nerozumí, neumí zaujmout a neumí to vysvětlit a takový člověk by to ani neměl dělat. A učitel musí být taky osobnost. Tak jak v každém jiném povolání jsou vždycky lidi dobří a horší, a učitel by měl vždycky být příkladem hlavně pro ty děti, protože ty dokud jsou malé, tak na něho hledí jak na svatý obrázek a vidí v něm vzor, a pokaždé to tak prostě není, že jsou ti učitelé vzorem.“

Vojtěch: „Vybaví se mi méně odpracovaných hodin než běžný zaměstnanec. Taky myslím, že mají velké rezervy ve využití svého potenciálu ve službě národu, nejsou to morální authority. Tím myslím třeba rozvedená manželství, špatný příklad mravního života na sociálních sítích atd.“

5.3 Kvalita školství

Na spokojenost se stavem českého školství byli dotázáni lidé z nečitelské společenské sféry, aby školství nestranně zhodnotili a vyjádřili svá přesvědčení.

Lenka: „Já úplně nemám srovnání, nikdy jsem třeba nemohla vycestovat ven, abych viděla, jak to funguje jinde, ale co mě vadí, za ty roky, co se nepohnulo, je výuka jazyků. Protože si myslím, když zase třeba ví někdo z vedlejších zemí, jak ony ty děcka dneska perfektně mluví anglicky. Je to součást vždycky toho druhého jazyka a tady se to moc nepohnulo. Opravdu bych řekla, že jen menší část dětí ten jazyk ovládá. Nevím, měl by se asi změnit způsob učení toho jazyka. Pak mě vadí historie, že se podle mě učí pořád antika a nestihne se už ten zbytek novodobých dějin. A myslím si, že aby si lidé uvědomili, co je v životě i podstatné, tak že by se právě měly učit tady ty novodobé dějiny, zejména. Aby se vědělo o komunismu všechno a tak, protože s hrůzou zjišťuju, že pro spoustu mladých lidí dneska je to fakt „cosi“, a vůbec netuší, co to jako bylo, takže aby pak zas k tomu

neinklinovali. A pak matematika, pořád je to takový postrach, ale to by mělo být docela jednoduché, a myslím si, že při dnešních technologiích a možnostech by se to mohlo nějak líp zpřístupnit těm dětem, aby k tomu neměly odpor.“

Tomáš: „Současné školství je bohužel poznamenáno ještě bývalým režimem, protože vím, že na tuto profesi učitele se dostávali vyloženě lidé z prověřených rodin, kteří inklinovali k tomu bývalému komunistickému režimu, a to se projevuje do dneška. A mnohdy to nebyli ti nejlepší, kteří na to měli, aby mohli tu společnost někam posunovat. Dokonce se to řešilo tak, když já jsem chodil do školy, že se vytvářely extra třídy, tady pro ty žáky. My jsme byli silný ročník, tak jsme měli třídy A, B, C. Ve třídě A byly vybrané děti z těchto protekčních rodin a byly nasměrovány na to, že se dostanou na ty maturitní obory, na střední školy, na gymnázia, a tím vlastně byly předurčeny pro tuto povolání. A ostatní už třeba v té B třídě, tam byly děti, jejichž rodiče měli s tím režimem problémy, nebo byli věřící a potom, když se rozhodovalo, kam půjdou, tak se tam zpravidla z této třídy dostal na lepší školu málokdo.“

Vojtěch: „S českým školstvím nejsem příliš spokojen – podle mě by se děti měly učit více praktických věcí, příkladů a cvičení než teorii. Učitelé by měli postavit výuku na základech morálky a konzervativních hodnotách, a hlavně na vlastní morální autoritě. Co se týká kvality učitelů, řekl bych, že jsou velké rozdíly. Některý učitel má teď v době covidu online výuku velmi precizně připravenou, jiný si ze současného stavu udělal osobní 100% placenou dovolenou. Dle mého názoru by on-line výuka měla být mnohem intenzivnější a kvalitnější – neměl by být časový rozdíl mezi prezenční a online výukou, což je nyní rozdíl min. 50 % ve prospěch prezenční formy studia.“

5.4 Změny ve školství

Obě skupiny dotázaných odpovídali na otázku, která se týkala toho, zda mají pocit, jestli se nějakým způsobem za dobu jejich kariéry či od doby, kdy sami navštěvovali základní školu, změnili žáci, jejich rodiče či samotní učitelé.

Nejdříve názor oslovených učitelů:

Marek: „Já jsem o tom přemýšlel, že se to určitě vyvíjí v tom, jak je nastavená ta společnost, ale ty lidi jsou v podstatě pořád stejný, jakože už za nás jsme dělali blbosti a měli s námi problémy učitelé, takže možná se to zas tolik neposunulo to školství. Obecně se ten přístup v něčem změnil ohledně toho systému, možná to souvisí s těmi technologiemi. Třeba za nás jsme měli mobil nebo počítač později, dneska už ty děti se hodně věnují tady těm technologiím, takže z toho hlediska je vidět, že mnoho těch žáků tráví doma spoustu hodin za počítačem, takže jim chybí ten zdravý sociální kontakt (zvlášť teď vlastně, když je korona,

tak ještě víc). Vím, že někteří žáci mi říkali, že mají teďka kamarády jen přes internet. Dřív jsme chodili hodně ven, dneska už, i když ty možnosti jsou třeba velký, staví se hřiště, tak ten sociální kontakt nebo ten kontakt s tím venkovním prostředím je menší kvůli těm technologiím.“

Kateřina: „Ta změna tam je. Já, když jsem chodila do školy, tak učitel byla velká autorita, tam si nikdo nedovolil říct něco, co by bylo nevhodné. Teď bohužel jak se ta doba uvolnila, tak se uvolnila i ta morálka, takže děti si víc dovolují, jsou víc drzé a prosazují se. Rodiče, když dítě dříve třeba něco provedlo, tak dostalo na zadek od rodičů, nebo dostalo kázání, teď si myslím že hodně rodičů stojí při svých dětech a často i neprávem a jsou proti učitelům. Takhle to vidím.“

Jana: „No, je všechno rychlejší. Čas hraje velkou roli, honem všechno zvládnout. A bohužel, ono když se člověk chce něco naučit, tak tomu musí ten čas věnovat. Tak asi tady ta uspěchanost doby a ten stres, že všechno je zaměřený jen na výsledek a nikoli na ten proces. A musím jenom říct, když si vezmu úroveň, co jsem učila děti, když jsem nastoupila a co je učím teď, tak jsem tak zhruba maximálně na půlce. Že ta náročnost, co po nich chceme se snižuje, snižuje a když slyším, že by se to ještě mělo snížit, tak to trošku nechápu, proč by to dnešní děti nemohly zvládnout. Je to z velké míry jejich trošku nezajmem na sobě dělat, z velké míry výchovou. Že dětem, když jsou malé a mají poznávat, tak se děti ptají a rodiče: „Teď neotravuj, teď na tebe nemám čas, musím se věnovat něčemu jinému“, že ty děti v podstatě se jakoby nerozvíjí, co se týká tady těch stránek, kdy to dítě chce poznávat a učit se a vědět a být chváleno za to, co umí – většinou jsou děti chváleny za to, že nezlobí, že neotravují, že umí si uklidit a víc ty rodiče možná mnohé nezajímá. Nevím, to je takový můj názor, že ten zájem dětí o tu výuku, to je asi bolavá pata. Je hodně rozdíl u dětí, kde je rodina, která s nimi chodí na výlety, čte si s nimi, povídá si, rozvíjí slovní zásobu, ale hlavně takový ten zájem nasávat dál ty informace, tam si myslím, že dnešní doba má hodně zanedbáno. Je to dáno tím, že rodiče mají starost existenční, musí být úspěšní ve své práci, ale trpí tím pak další generace a narůstá to.“

Podle oslovených zástupců z řad veřejnosti se žáci moc nezměnili, spíše je to způsobeno přístupem a změnou celé společnosti.

Lenka: „Já si myslím, že žáci jsou pořád stejní: „Paní učitelko dneska ne, dneska si zazpíváme!“ (smích). To si myslím, že to je asi pořád stejný. Jsou překvapení, že mají psát test, že to „ještě nebrali“ (smích). Myslím si že ne, možná se to jenom trošku mění jakoby tou formou, protože samozřejmě za nás nějaký mobily a internet to neexistovalo, ale zase

byly asi jiný věci, ale vždycky to bude takový. S někým bude větší problém, děti v pubertě, nejrozkošnější možná budou prvňáčci, a pak už to bude horší a horší (úsměv).“

Tomáš: „Žáci se mění tak, co se jim dovolí, ti žáci jsou v tom nevinně. Jednak ta společnost něco chce po těch učitelích a po rodičích, tedy jaký je stav ve společnosti, to se všechno od toho odvíjí. A když by ta společnost chtěla, aby to vypadalo jinak, tak si to dovede zařídit. Učitel sám s tím neudělá nic, pokud rodiče budou vědět, že jim nic nehrozí, že se jim nic nestane, když budou špatně vychovávat své děti. Že se té učitelce nic nestane, když se třikrát rozvede a jde špatným příkladem. A to všechno na to má vliv, ale společnost to víceméně nezajímá, co se děje. Děti budou dělat to, co se jim dovolí, když po nich někdo bude vyžadovat něco jiného, tak ty děti se přizpůsobí velice rychle a ty rodiče taky, ale musí je někdo usměrňovat a nemůže být prostě taková anarchie, chaos a myslet si, že si můžou dělat co chtějí. Jak někdo třeba říká, že by se děti neměly doma učit, tak z vlastní zkušenosti vím, že je to potřeba. Byl jsem zvyklý na to, že jsem došel z práce a dělali jsme úlohy, já jsem jim to po svém nějak vysvětlil, ale hlavně si k tomu sedly a musely si to každý den zopakovat. To je to, aby ty děti měly čas si to zopakovat a než si na to sami zvyknou, aby je k tomu někdo donutil. A když to nebudou opakovat, je jasné že děcko má jináčí zájmy, že se radši ve škole dívá z okna a neposlouchá tu učitelku, ale doma by ty rodiče měli přesně vědět, co to děcko dělá a měli by na ně mít čas. Taky to není jednoduché, ale mělo by to být tak, že ten jeden rodič si na ně ten čas udělá a každý den si prostě s nimi sedne a zeptá se, co bylo ve škole, nebo u té úlohy, aby s nimi byl. A ne že se spolehne na to, co to děcko samo udělá, neudělá samo nic. Všichni jsme líní a nechce se nám nic dělat, to je úplně přirozená věc a než si na to zvykne, tak musí vědět, že má nějakou zodpovědnost, že pro něho je to jako práce a musí do té školy chodit. A musíš ho naformovat nějak, aby to někam dopracoval, protože když ho necháš jenom tak a necháš ho dělat co chce sám, tak nedojde nikam to dítě, pořád se musí někam směřovat.“

Vojtěch: „Podle mě výchova v rodině klesla velmi hluboko, je tu častý americký liberální styl výchovy, který se negativně projevuje ve škole v hodině i o přestávkách. Rodiče mají naprosto neuctivý přístup k učitelům bez soudnosti, jsou drzí v komunikaci s učiteli svých rozmazlených dětí. Potom mi přijde, že učitelé, nebo mnoho z nich, nesplňují morální předpoklady pro výchovu mladé generace.“

5.5 Výhody učitelské profese

Své kladné a záporné stránky mají všechna povolání. Je důležité si uvědomovat především pozitiva, díky kterým nás práce naplňuje a jsme v ní spokojeni. Učitelka Jana

jako první výhodu zmínila prázdniny, které jsou však pro ni zároveň i nevýhodou: „*Jednoznačně prázdniny, to je první, co každého napadne. I když to je zase taková ta nevýhoda, ono je to vždycky mísky vyvážené. Že když člověk má malé děti, že prázdniny jsou skutečně výhodou, ale ony ve skutečnosti výhodou nejsou. Já bych tak moc ráda cestovala po Řecku, udělala si takový ten klasický poznávací okruh, jenže tyto zájezdy jsou vždycky v říjnu a v březnu či v dubnu, kdy není takové horko. Já vlastně na tyto dovolené nemůžu vyrazit, dokud budu učit. No, doufejme, že se těchhle časů zase dočkám (z důvodu koronavirové pandemie).*“

Učitelka Kateřina také zmínila mezi výhodami učitelské profese prázdniny, především pro ženy učitelky: „*Když to vezmu z pozice matky učitelky, tak si myslím, že když má žena malé děti a má jako učitelka prázdniny, tak je to velká výhoda, protože s těmi dětmi může ten čas trávit.*“

Učitel Marek říká, že výhodou učitelské profese je: „*Jednak pracovat s mladými lidmi, tím si také udržuji svého mladého ducha, že vlastně jdu i s tou dobou, protože se vyvíjí, a každá ta generace má zas něco jiného. A protože je to vlastně státní podnik, tak teďka třeba to vidíme, je to určitá jistota v těch krizových dobách.*“ A také delší pracovní volno, nebo jakoby dovolená, prázdniny. A inspirace žáky i kolegy, je nás tady jakoby víc a každý ten učitel má jiný přístup a zná trochu jiný obor, tak je to taková inspirace.“

Pro učitelku Kateřinu je také pozitivem profese práce s dětmi: „*Jednak je to ta komunikace s lidmi, to si myslím, že je taková lidská potřeba, kontakt s těmi lidmi a já jsem na střední škole vystudovala učitelství pro mateřskou školu a vlastně byla jsem předurčena pro práci s dětmi, a to mi zůstalo, takže ta práce s těmi dětmi mě hrozně baví.*“

I učitelka Jana považuje za největší výhodu možnost něco své žáky naučit a něco jim předat: „*Takže v podstatě asi to nejhezčí je, když člověk nějakým způsobem vidí odraz – ono se to ne vždycky vidí, ale jsou okamžiky a chvíle, kdy to tak jako vidíme a pak je to moc fajn.*“

Oslovení informátoři neučitelských profesních oblastí vidí výhody nejen v tom, že mají učitelé delší volno nebo dobré pracovní podmínky či finanční jistotu, ale dokázali ocenit i kreativitu a práci s dětmi.

Lenka: „*Takovou tou trapnou obecnou výhodou, že mají prázdniny, to je taková hezká výhoda. Pak si myslím, že tou výhodou může být to, že je to taková kreativní práce, není úplně rutinní, jsou tam možnosti, jak s těmi dětmi pracovat, to je hrozně fajn. A potom je to takový příjemný, když vidíš, že se těm děckám něco povedlo, tak to se mi zdá (nevím, jestli je to výhoda, třeba to mám zidealizovaný, protože nejsem učitel), ale viděla bych to takhle.*“

Tomáš: „Každé povolání má svoje výhody a nevýhody. Velká výhoda je, že učitel může pracovat v dobrých podmínkách, celý rok je v teple, v zimě není na mrazu, v létě není na slunku. A prostě má podmínky zaručené státem, že vlastně nemusí mít obavy o svoje zabezpečení, o svoji mzdu apod.“

Vojtěch: „Dva až tři měsíce dovolené ročně, méně odpracovaných hodin, žádná velká zodpovědnost ve srovnání s lékaři, profesionálními řidiči, nebo pracovníky v rizikovém nebo venkovním prostředí.“

5.6 Nevýhody učitelské profese

Všichni tři oslovení učitelé se shodli na tom, že učitelství je psychicky náročné z hlediska výchovné stránky dětí, která často souvisí s jejich „pubertálním rozkvětem“, jak krásně vystihla období dospívání učitelka Kateřina: „Je to hodně psychicky náročné, občas teda, já osobně když učím na druhém stupni, a zadaří se komunikovat s nějakým žákem, který je v pubertálním rozkvětu, tak je to hodně psychicky vyčerpávající.“

Učitel Marek zdůrazňuje náročnost své profese z hlediska nutnosti řešit kromě vzdělávání také výchovnou stránku žáků: „Určitá nevýhoda je, že člověk musí být neustále připravený a mít dostatek energie ukočírovat tu třídu plnou žáků a taky konkrétně na základce, že člověk hodně řeší tu výchovnou stránku, že některé vlastně ty prohřešky rodičů nebo té společnosti má na bedrech ten učitel, protože se musí potýkat s tím, jak ten žák se chová, že to není jen o tom vzdělání, ale i hodně i o té výchovné stránce.“

Další nevýhodou je podle pedagogů nestálá pracovní doba a časová náročnost, kterou si velká část veřejnosti neuvědomuje. Marek říká: „Nestálá pracovní doba, tím že vlastně po škole třeba jsou potřeba ještě různé přípravy, opravování písemek, a tak, takže to není tak, že bych si 8 hodin odpracoval a pak měl volno. Pořád ještě po práci musím něco řešit, třeba výchovnou stránku těch dětí s rodiči atd.“

Učitelé si často nosí práci domů a přípravy na hodiny jim zaberou spoustu času, a to i těm zkušeným učitelům, kteří vykonávají učitelské povolání již několik let. Pokud totiž chtějí dělat svoji práci poctivě, chtějí žákům předat aktuální informace a přizpůsobit metody a formy výuky konkrétní třídě, je to mnohdy velmi náročné. Důkazem toho je učitelka Jana, která učí přes 30 let, a přesto jí přípravy na vyučování zaberou několik hodin: „Učitel nikdy nekončí ve své práci. Každý si myslí, že učitel odučí hodiny a končí, ale ve skutečnosti je to ještě spousta času na opravách a hodně času na přípravách. Já jsem se včera večer sama sobě smála, protože se sedmáky v literatuře děláme bibli, jako starověkou literaturu a napadlo mě, že oni vůbec neznají taková ta rčení – začít od Adama a podobně. Tak jsem

hledala na internetu, a nakonec jsem tam strávila 3,5 hodiny ve svém věku a se svými zkušenostmi. Pořád jsem hledala, co bych jim ještě přidávala, a pak jsem si říkala, no, jestli ti to stojí za to! Člověk by řekl takové téma projdu a nebudu se zdržovat, a přesto tu přípravu tomu člověk dá a zabere to ten čas. Taky si vzpomínám na kolegu, který tady s námi učil jeden rok, inženýr, který přišel do učební praxe poprvé a po prvních 14 dnech říkal: „Prosím vás, taky chodíte spát až o půlnoci, když máte všechno připraveno?“ (úsměv) – takže to jsou takové ty věci, co jiní lidé neocení.“

Učitelka Jana dodává: *„Další nevýhoda je, že člověk je jakoby pod drobnohledem svého okolí. Já mám tu výhodu, že nebydlím tady, ale ti místní si myslím jsou ještě víc kontrolování, co někde řeknou, udělají, jak jsou oblečení, takže i to je trošičku někdy ta nevýhoda, že ta anonymita trochu chybí.“*

Nevýhody učitelské profese očima veřejnosti:

Lenka: *„Myslím si, že v dnešní době to fakt mají těžký při spolupráci s těmi rodiči, to si myslím, že to tak dřív nebylo. Když to tak poslouchám kolem sebe, tak bych řekla, že ta spolupráce je trochu horší. Přejde mi, že rodiče často nechápou, že když dítě chodí do školy, že by se mělo učit a studovat, aby nabralo vědomost. Ale tak to už asi nese ta doba.“*

Tomáš: *„Nevýhodou učitelů je to, že to tam musí těch 8 hodin s těma nevychovanýma dětma vydržet, protože je to čím dál horší, ty děti z rodin přijdou rozmazlený do školy, zvlášť v dnešní době se to úplně posunulo někam jinam, ty děcka nemají z ničeho respekt, jsou drzí, dovolují si na dospělý lidi, nejsou vychovaní a odvíjí se to od toho, že asi nebyli vychovaní ani ty jejich rodiče, tak nedovedou ty děcka vést k tomu, co kdysi bylo normální, nemají příklad v rodině. Učitel ty děti někam musí směřovat a není to vždycky jednoduché, když si to děcko myslí, že si může dovolit prostě všechno, a ví, že doma když si postěžuje, tak že bude mít zastání. A to není jednoduché. Nepochopím taky, jak v té škole může být takový rachot. Za nás to nebylo, to školník nebo i učitel zařval a byl klid na chodbě. Kolikrát jsem něco řešil s ředitelem a v té šatně, která byla plná děcek, to bylo hrozný, to se nedalo ani vydržet, neslyšeli jsme vlastního slova.“*

Vojtěch: *„Vzhledem ke špatné výchově některých dětí v rodině je psychicky náročné vychovávat a formovat žáky.“*

5.7 Učitelství kolektiv, feminizace školství

Učitelé se vyjadřovali nejprve k tomu, jestli je v něčem učitelství kolektiv jiný než pracovní kolektiv ostatních profesí.

Učitel Marek: „Záleží, s jakou profesí bych to srovnal, tím že jsem pracoval jen v tom školství, tak úplně nemám to srovnání. Ale v učitelské profesi je miň chlapů, víc holek, takže tímto se ten kolektiv liší. Možná tím, že učitel musí komunikovat i s rodiči i s vedením a s tou třídou, takže je trošku jakoby sám a může lehce vyhořet. A je dobré, když ho kolektiv může podpořit, ne na všech školách může být dobrý, ale tím že ten učitel musí zvládat komunikaci s rodiči, s žáky, s tím vedením školy, tak je to dobrý, když se tady podporujeme jako kolektiv.“

Učitelka Kateřina: „Tak on je zaměřen na práci s lidmi, tedy hlavně s těmi dětmi, tak možná tady z toho důvodu, ale jinak jiný asi není. Samozřejmě se tady rozebírají věci ohledně učení dětí a jejich znalostí, ale to asi se týká každé profese, že tam rozebírají to, co zrovna dělají.“

Učitelka Jana: „Já si myslím, že já jsem na netypické škole, protože tady vždycky byli chlapi. A je fakt, že ti chlapi hodně udávají tón, jakoby odlehčení, že se člověk tak úplně nezahrabe do problému, oni mají trochu jiný chlapský pohled. A i z toho důvodu, že ty děti vědí, že tady jsou ti chlapi, tak mají takový určitý jiný model chování, jiný vzor, a přece jenom to trošku funguje jinak. Ještě je tady docela fajn, že chlapi kantoři jsou do určité míry hodně tolerantní, že nevypichují tvoje chyby, ale spíš jako podpoří, aby se člověk rozvíjel, nebo mám aspoň takové štěstí na kolegy.“

Další otázkou jsem se snažila navést informatory z řad učitelů ke zmíněné feminizaci ve školství. Ptala jsem se na to, zda se setkali během své praxe s rozdílným přístupem k mužům a k ženám na pracovišti. Obě učitelky odpověděly záporně, tedy že se s jiným přístupem k mužům a jiným k ženám nesetkaly. Učitelka Jana navíc doplnila, že byl v určitých situacích někdy muž učitel preferován spíše z praktických důvodů, které jsou většinou vítány. „Jestli, tak úplně minimálně. Tady v podstatě vyloženě ne. Spíš jako třeba když se jede na výlet, musí jet chlap – jako v tom směru, aby nejely jenom ženy, že kolektivy jsou smíšený, tak když se někde mělo spát, tak aby jel i chlap. A myslím si, že toto každý pochopí. Nikdy jsem ale neslyšela od vedení: „Ty to dělat nemůžeš, protože jsi ženská“. Spíš takové ty praktické věci, které souvisí s tím, že při tom fungování je tam ten chlap potřeba, a mnohdy i sama, když jsem měla vyrazit, říkám, že bych chtěla kolegu, protože...“

Učitel Marek se vyjádřil takto: „Z hlediska třeba toho vedení, tak určitě si ty chlapy tady snaží trochu udržet, taky pro to, že chlap má tu velkou výhodu, že nemusí odcházet na mateřskou a že je tady taková jistota, že když by najednou hodně holek otěhotnělo, tak ti chlapi to tady můžou podržet. Anebo i ti starší učitelé – některý školy se snaží mít jen ty

mladý, a pak je to nevýhoda, že ti staří jsou taky nějaká jistota, že vlastně když ty holky třeba otěhotní, což je normální úplně, tak ti chlapi to můžou podržet.“

Učitelům i veřejnosti byla položena otázka, jaké výhody či nevýhody vidí v tom, že ve školství převažují ženy učitelky. Ve škole, kde všichni tři učitelé působí, se vedení snaží, aby byl učitelský sbor smíšený a mužů bylo v kolektivu dost. Všichni oslovení učitelé se shodli na tom, že muži ve školství jsou jednoznačnou výhodou a mělo by jich být v učitelském kolektivu více.

Kateřina: *„Ono je to dané tím, jak už jsem říkala, že to nebylo plně platově dobře ohodnocené toto povolání, takže z toho důvodu asi převládají ty učitelky, což je mínus, protože když je tady ten mužský element, tak je to úplně něco jiného, to dá kolektivu takový náboj, je prostě legrace. Myslím si, že tam kde je jenom ženský kolektiv, tak tam nevím, jak to může dobře fungovat, ale my teda naštěstí tady máme i poměrně dost mužů, takže je to takové oživení. Myslím si, že ta komunikace je úplně jiná.“*

Marek: *„Já si nemyslím, že by to byla jako výhoda, že převažují ženy, protože právě pro to zraní těch dětí je potřeba obě ty stránky, jak ta mužská, tak ta ženská. Ten mužský a ženský přístup je jiný a myslím, že ti žáci potřebují oba ty přístupy, aby zdravě zrály. Tady ve škole máme docela dost chlapů, takže je to spíš výhoda, když je to tak ideálně nakombinované.“*

Jana: *„Výhodou je, že ženy jsou pečlivější, asi se snaží, aby bylo všechno úplně správně, ale někdy je to spíš na škodu. Mají tendenci se potom utápět v tom problému, ale je potřeba udržet takovou tu správnou míru a je to potřeba vyvážit, obojí. Myslím si, že to není jen problém muž – žena, ale i vlastnosti každého jedince. Měli jsem tu kolegyni, která měla takové rychlé jednoznačné rozhodování typické spíš pro muže a trochu jsem jí to záviděla, protože já, než se k něčemu rozhoupu, mě to trvá, zvažuji pro a proti, že někdy člověk musí být v některých věcech rázný, ale říkám je to hodně i o jedincích, že to není záležitost muž – žena.“*

Participantům z jiných profesních skupin byla položena otázka, jaké výhody či nevýhody vidí v tom, že ve školství převažují ženy učitelky.

Lenka: *„Ze svého pohledu si myslím, že třeba žena učitelka je empatictější, takže možná v takovém přístupu, ale zase určitou nevýhodou je, že prostě ať je to jak chce, tak ta žena učitelka je i mámou, manželkou, a myslím si že jako je to docela někdy stresující když má všechno spojit. A u mužů zase je škoda, že jich tam není víc, protože bych řekla, že zvlášť dneska je spousta neúplných rodin, takže v té škole ten mužský vzor by byl perfektní. Nevím proč kluci nechtějí učit, já si myslím, že i děti jsou na ty učitele takoví, že je víc berou.“*

Tomáš: „*To má hlavně na svědomí to, že ti učitelé nebyli finančně ohodnoceni a nedokázali z toho platu učitele tu rodinu uživit, to prostě tak bylo, a dokonce to jednu dobu bylo i tak, že když měli ty prázdniny, tak jim přestávali dávat plat přes prázdniny a ti učitelé si museli na prázdniny najít druhou práci. Ženy jsou přece jenom takové jemnější povahy a jsou takové hodnější na ty děti, ale nemají v sobě často to, co ty děti potřebují. Někdy musí být, ne třeba tvrdá ruka, ale tvrdé slovo aspoň, aby měly nějaký respekt a z těch učitelek, z některých to... Některá učitelka si dovede udělat pořádek, taky, ale chlap je chlap a když se tam postaví chlap do té třídy tak to úplně jinak vypadá, než když tam něco kuňká nějaká holka.*

Doplnil ještě úsměvný komentář: „*V první řadě se tam musí dostat ti chlapi, na ty učitele, aby se tam udělal pořádek, protože s těma ženskýma tam pořádek nebude nikdy. Ony někdy mají problém samy se sebou ty učitelky, jak je ženský kolektiv, tak je často problém.*“

5.8 Prestiž profese

Při zjišťování prestiže učitelského povolání bylo nutné rozlišit dvěma otázkami, jak prestiž vnímají samotní učitelé a jak si myslí, že jejich profesi hodnotí veřejnost. Učitelé svoji profesi vnímají takto:

Marek: „*Já to považuji jako jednu z klíčových profesí vůbec pro společnost, pro fungování, protože to vzdělání si myslím, že to je hodně důležitá věc, která tu společnost drží. Na prvním místě asi rodina, potom ten stát a ta škola, takže ji považuji za hodně důležitou profesi.*“

Kateřina: „*Tak když to vezmu z hlediska vývoje, tak třeba na vesnici učitel a farář patřili mezi ty nejdůležitější osoby té vesnice a teďka vlastně během toho vývoje, změnila se společnost, změnila se doba, tak se to trošku otočilo a ta prestiž toho učitele není taková, jako bývala kdysi. Je to samozřejmě uvolněním té doby, trošku uvolněním mravů. I ti rodiče, trošku pohlížejí jinak na učitelkou profesi než dříve.*“

Jana: „*Obzvlášť v dnešní době, a o to víc když musíme fungovat bez toho, že bychom přímo fungovali s dětmi. To je prostě v tuto chvíli obtížné. Je to profese náročná na čas, ale na druhou stranu já osobně si neumím představit, že bych asi dělala jiné povolání. Někdy sice říkám, že v jiném životě už nikdy, ale to souvisí i stou aprobací, která je i náročná na přípravu, na opravy a tak.*“

Názor učitelů na hodnocení společenského postavení lidmi z jiných profesí:

Marek: „*Já myslím, že hodně lidí si to možná nedokáže úplně představit tu učitelkou profesi, že mají jakoby ty svoje starosti a někdy taky to, že nemají čas sami na ty děti, tak to*

dávají potom za vinu učitelům, a myslí si, že vlastně ten učitel, že to spasí, že když ty děti tady má právě na starosti od rána do odpoledne, tak že je to všechno naučí, ale to není úplně pravda, ten největší vliv má právě ta rodina, tím že je ten vzor. A možná z toho nějakého neporozumění pak plynou ty různé jejich mylné představy. Asi je to nějaké spíš nedorozumění, že do toho nevidí do té profese, a tak potom třeba nadávají na něco.“

Přesto však podle nich existuje i druhá skupina lidí, kteří si učitelů váží a podporují je.

Kateřina: *„Já bych tu veřejnost rozdělila tak jako na dvě skupiny, jedna skupina si práce učitelů váží, podporuje ji a obdivuje nás. A ta druhá bych řekla, že je taková nezasvěcená skupina, tu práci trošku znevažuje, ale myslím, že kdyby si to zkusili, tak by možná obrátili, možná by trošičku změnil názor.“*

Jana: *„No myslím si, že všichni prošli školou, všichni ví, jak to na škole vypadá, tak si myslí, že do toho všeho můžou mluvit. A jsou rodiče, kteří si váží učitelské profese, kteří jednoznačně nás podpoří. A budou i rodiče, kteří budou bagatelizovat, že takhle by to oni nedělali a takhle oni si to nemyslí. Mnohdy to souvisí s úrovní jejich vzdělání, že čím vzdělanější člověk, tím empatičtější, kdežto když to vzdělání je nízké, tak oni si myslí, že můžou mluvit všechno.“*

Další otázka směřovala k tomu, jaké aspekty ovlivňují prestiž učitelského povolání, co by pomohlo tomu, aby učitelé postoupili na pomyslném žebříčku prestiže výše.

Marek: *„Určitě může mít vliv také to, jak je to hodnocený, ale možná že i nedávají učitelům jakoby dost místa v tom politickém nebo veřejném prostoru, že třeba nejsou nějaké diskuse s učiteli, které by třeba komentovali, že by se jich na to někdo ptal, že třeba i ta vláda jim nedává dost prostoru se vyjádřit na veřejnosti, aby měli kontakt s těmi lidmi, a aby třeba viděli tu prospěšnost té profese. Možná i to, že ty výsledky nejsou tak úplně viditelné, jak když třeba zedník postaví zeď, tak ta výchovná stránka je hrozně dlouhodobá. To, co se naučí ten žák tady, tak se projeví až za x let, a to by musel někdo pozorovat, dělat na to nějaký výzkum a dát to lidem vědět. Není to viditelné tak dobře a možná proto... a určitě asi i ty prázdniny nám lidi závidí, ale zase si třeba neuvědomují že tam ten učitel má i spoustu další práce jakoby těch příprav a tady těch věcí.“*

Kateřina: *„Tak ono možná ta média dost udělají a myslím si že i ta společnost trošku k tomu vede, jakou máme vládu, jak ta vláda rozhoduje a tak dále takže všechno dohromady.“*

K zamyšlení vedla úvaha učitelky Jany, která odpověděla takto: *„No, to myslím souvisí s tím, že nevidí tu práci, která za tím vším je a co všechno s tím souvisí. Někdy si i protirečí, když řeknou, že už aby to jejich dítě šlo do školy, protože už s ním doma nevydrží,*

kdežto když si vezmeme, že ve škole těch dětí ve třídě sedí přinejmenším pětadvacet, tak je to spíš i s tím, že nechtějí vidět tu práci, ale to zase asi bude souviset s jednotlivými lidmi.“

K názorům dotázaných učitelů je potřeba také přidat postoje druhé strany. Tedy to, jak je vnímána učitelská profese veřejností, jak ji hodnotí, jaký na učitelské povolání mají názor a co by pomohlo k tomu, aby byli učitelé lidmi vnímáni v lepším světle a jejich prestiž stoupla.

Lenka: *„Pro mě učitel je, nebo měl by být, pan „někdo“, měl by mít respekt, a myslím si, že je to prestižní povolání. Taky je to někdy vidět, když učí každý, nebo kdo k tomu nemá žádný vztah, tak se to potom taky projeví i na té výuce nebo na těch žácích. Ale myslím, že když je někdo, kdo to dělá se zanícením, tak pro mě to je prestižní povolání. Prostě pan učitel byl vždycky někdo.“*

Tomáš: *„To si musí tu prestiž zasloužit, že jo. Ono to není jednoduchý v dnešní době. Každý povolání si musí člověk zasloužit. Když něco bude člověk dělat blbě, tak ho vyhodí, nebudou ho tam chtít. A tady je to to samé, buď ten učitel na to má, nebo na to nemá. To si musí tu pozici každý vybudovat, ale to je v každém povolání. Učitel by měl mít respekt a měl by to být člověk, který jde příkladem dětem a měl by jít za svým cílem, a hlavně ty žáky někam přivést, připravit na život. A musí to být ve spolupráci s rodinou, nejde to tak, jak to bylo za nás, že doma se říkalo něco jiného a ve škole něco jiného a mohl si člověk myslet co bude dělat, čím bude, a potom se to politicky rozhodlo tak, že to dítě nikam nepustili do školy, to už zaplatpánbůh dneska není. Učitelé by měli poznat, na co to dítě má a tam ho směřovat. I řemeslo je krásná práce, to není žádné podřadné povolání, a vydělá si třeba víc jak ten učitel, když bude šikovný. To je zas jak u koho. Ale všeobecně když to tak vezmu, tak by to mělo být posunuté někde výš, měli by si to lidé uvědomit a měli by si toho vážit, ale bohužel to tak bylo zprofanované to povolání kvůli všem tady těm okolnostem, že prostě to tak není, ale to se musí vrátit.“*

Vojtěch: *„V rámci státních zaměstnanců je podle mě prestiž učitelů průměrná, v rámci celé společnosti výrazně podprůměrná.“*

Také byla veřejnosti položena otázka, jaké aspekty ovlivňují prestiž učitelské profese. Co by pomohlo tomu, aby se učitelská profese posunula ve společenském žebříčku prestiže na vyšší pozici.

Lenka: *„Já nevím, co to může ovlivňovat... tak, samozřejmě pracuješ s dítětem a přijde dítě do školy a po jednom roce co ho naučíš... úplně se z něho stane jiný člověk, čte, počítá, píše. Takže kdo může říct, že učitel není prestižní povolání. Ale v dnešní době si myslím, že vám trochu škodí média, protože oni vás pořád znázorňují jen v oblasti*

„vzdychačů“, že máte málo peněz a jakoby skoro nic jiného. Tak jak si potom může takový člověk o tom udělat obrázek, když nic jiného v podstatě neslyší. To bych řekla, že tak jako obecně škodí té profesi. Oni pořád že učitelé křičí, že mají málo – ano, tam je asi problém určitý v tom ohodnocení, to je jasný, ale jakoby se nikdy nic jiného v médiích o školství neřešilo. A myslím si, že jsou tam větší problémy v jiných věcech.“

Tomáš: „Všechno se dá ovlivnit, ale musí to společnost chtít, celá společnost to musí chtít. Musí to být slyšet i v té televizi, Musí ti rodiče se dozvědět v té televizi, že mají povinnost ke svým dětem, je pořádně vychovávat a když jim bude někdo říkat, že si můžou dělat co chtějí a učitel je blbec a klidně si z učitelek dělej srandu, natáčejí je na video a mají z toho všichni srandu, tak to je přece špatně. Musí si uvědomit, že jde o život těch dětí, že je připravují na život.“

Vojtěch: „Ovlivňuje ji především to, že veřejnost negativně vnímá státní zaměstnance jako celek. Dále ji ovlivňuje osobní profesní příspěvek každého učitele.“

5.9 Náročnost práce učitelů

Náročnost práce učitelů dokáží asi nejlépe posoudit samotní učitelé, kteří se v rámci své pedagogické činnosti setkávají s různými problémy.

Marek: „Myslím si, že naše práce určitě hodně náročná v tom, že jednak ten učitel musí ukočírovat celou tu třídu, takže v poměru k těm žákům je hodně žáků na jednoho učitele. Musí taky komunikovat s rodiči, každý má jiné představy a vznikají nedorozumění, takže musí vyřešit ty rodiče. A někdy taky splnit požadavky vedení, těch požadavků je hodně. A také samozřejmě zvládat tu svoji profesi. Takže to je hodně aspektů, které musí učitel zvládat.“

Kateřina: „Myslím si, že ano, je náročná, ale samozřejmě je to krásná práce, a člověk, když získá tu praxi a už ví, o co jde, tak ho to určitě naplňuje. Z hlediska své praxe, se setkávám s dětmi, kteří nejsou už tak motivovaní a svědomití jako dříve. Že si současné děti myslí, že jim všechno spadne do klína samo a že se o to nemusí zasloužit sami a jsou hodně sebevědomí.“

Učitelka Jana zmínila i několik důvodů, proč děti ztrácejí zájem o výuku a je čím dál těžší je při vyučování zaujmout. „Myslím si, že je náročná. Je problém dnešní děti zaujmout, jsou zvyklí na internet, jsou zvyklí na různé programy, na různé aktivity, které jsou zkreslené. Na tom internetu jsou věci sestříhané, dodělané počítačově, akčnější, zajímavější, takže si myslím, že nemůžeme konkurovat do určité míry tady internetu. Za další, že spousta dětí si nepřipouští, že znalost něčeho je možná lepší než vzhled, že se zaměřují jenom na vnější

efekt, nikoli na vnitřní, a když něco budou potřebovat, že si to najdou na internetu, že se nemusí nic učit. Ale ono bez toho učení a memorování do té hlavy nic nevleze.“

A v neposlední řadě učitelé zmiňují časovou náročnost svého povolání i mimo pracovní dobu, kdy si často nosí svou práci domů.

Kateřina: *„Je náročná na přípravu, je náročná v tom, že třeba já jako češtinářka si práci nosím domů, protože já opravovat sešity nestíhám tady, vzhledem k tomu, že třeba musíme suplovat, nebo máme různé dozory. Takže v těch volných hodinách to nestíhám a ty sešity si hold prostě musím vzít domů. Není to jak třeba v jiných zaměstnáních, kde zavrou dveře a mají klid a doma se věnují vlastně svým koníčkům, svým zájmům a nemusejí na tu práci myslet. A já vlastně třeba do večera opravuji nebo se připravuji atd.“*

Náročnost učitelské profese posuzovali lidé z jiných profesí takto:

Lenka: *„No tak náročná je, to si myslím a zvláště teď vzhledem k tomu, že vlastně ty technologie už umožňují děckám, že si všechno možný zjistí, takže si myslím, že když jim má učitel podat tu látku dobře, tak si nevystačí s tím, že sis někdy udělala nějakou přípravu, vlastně musí člověk být pořád takový tvořivý, takže to bych řekla, že to dá docela zabrat. Z hlediska času, to si myslím, že je takový odpovídající. To je otázka, záleží, jak je ten učitel kreativní, když třeba něco vymýšlí, dá se dělat taková spousta věcí, tak to potom asi zabere čas, když něco máš připravit. Mnohdy rodiče nechápou, že děti chodí do školy proto, aby se učily, a že mají prostě problém z toho něco vypracovávat, něco dělat, nějak se rozvíjet. To všechno je pro ně jako k lepšímu. Tohle mi vadí, když to poslouchám v dnešní době, a proto si myslím, že to má z tohoto důvodu učitel těžký. Že učitel okřikne děcko a rodiče doletí za učitelem.“*

Tomáš: *„To určitě, každá práce je náročná a jak říkám, s těmi dětmi to není jednoduché. Jako vydržet to. A ty děcka tam nejsou proto, že se chtějí něco naučit, to je prostě taky špatně. Já to pořád nechápu, jak to je, že ty děcka jsou zvědavé, ale do té školy nechodí, že by se těšili, že se něco dozví nového, oni tam jdou, že tam musí jít a jsou otrávení a znechucení.“*

Vojtěch: *„Ano, práce učitelů je náročná, po psychické stránce.“*

S jakými problémy se dnešní učitel potýká očima zástupců z řad ostatních neučitelských profesí?

Lenka: *„Možná s nějakým zabezpečením na výuku, jestli třeba máte problém, že byste potřebovali něco lepšího a nemáte. Nebo jestli byste chtěli lepšího ředitele, lepší děti, lepší rodiče (smích). No asi hlavně ta oblast komunikace, to je asi dneska největší problém se domluvit. Nevím, dneska možná třeba i nějaké drogy na školách nebo podobně, to je asi*

taky dost těžký. Anebo i ty sociální případy, asi je toho možná víc, jak nejsou rodiny úplně. Tuhle jsme se bavili se známou, která pracuje ve školce, že když rodiče nejsou ani sezdaní, kdo má přístup k informacím, s kým mají komunikovat, to je asi taky někdy problém no.“

Tomáš: „Někteří mají problémy sami se sebou. Děti dělají to, co jim rodiče dovolí. Dneska jsou děcka zvyklí jenom pořád něco chtít, pořád jenom brát, žádné povinnosti, teď ani do školy nemusí jít, protože je tam rodiče dovezou autem. A přitom si neuvědomují, že ta cesta do školy to taky patřilo k tomu mládí, že se děcka sešly, šla nás vždycky parta, tak deset děcek. To jsme na sebe čekali a šli jsme společně do té školy a už se něco povykládalo, třeba co kde bylo, nebo co budeme odpoledne dělat. Ne, dneska to každý doveze až na schody, s tím autem by vjeli až do té školy nejradši (úsměv). A tímto ti rodiče okrádají ty děti i tady o to. Vždyť cesta do školy a ze školy, to byla událost vždycky, každý den, my jsme se na to těšili. A děcka si poradí, jak dělaly úlohu, vysvětlí si, a tím se učily. Dneska je to hrozně rychlé, místo toho, aby děti o půl osmé vyšli a půl hodiny šli do školy. Taky se třeba říká, že když je nějaký problém, když třeba učitel dá poznámku, tak že okamžitě přilítnou rodiče, ale ono to tak není, ono je toho minimum těch rodičů. Protože jsem to i s ředitelem probíral, tak to jsou jednotlivci, dva nebo tři z té školy, že si ta maminka pořád chodí stěžovat, že jsou to jedni a ti samí. Ale jinak si ti rodiče nechodí stěžovat, není to tak, že by to dělali všichni. Je tady pár jedinců. A teď se to zneužívá, pořád se to omílá dokola, že to tak je. Ale s těmito lidmi by se mělo postupovat jinak. Za mnou třeba za celých 16 roků (ve funkci starosty) nedošel ředitel, že by měla třeba obec něco řešit. Pokud se nejde s těmi rodiči domluvit, mělo by se to řešit už na jiné úrovni, prostě tu sociálku zavolat, nebo něco takového, a ne to furt omílat a krýt. Já vím, že na to mají svoje postupy, že jsou na to vyškolení, co mají dělat. Ale to jsou dva nebo tři případy takových rodičů, kteří se zastávají těchto děcek a ti rodiče by měli okamžitě dostat po pérkách, aby to přestali dělat, ne ty děti, ale ti rodiče, protože oni mají povinnosti vůči dítěti a prostě se s nimi nemazlit.“

Vojtěch: „Nesoudní rodiče, nevychovaní žáci, špatná epidemická situace a špatně uchopitelná on-line výuka.“

5.10 Pracovní doba

Další otázka se týkala pracovní doby a času, který učitelé musí věnovat přípravě na výuku. Byla jim položena tato otázka: Jak dlouhý je Váš pracovní den, kolik času věnujete přípravě na vyučování a dalším činnostem spojeným s výukou? Kolik máte volného času?

Marek: „Záleží den ode dne, ale třeba tady máme pracovní dobu od těch 7:30 do těch dvou, a já většinou si to dělám tady ty přípravy, takže většinou tady jsem do těch 4

a někdy když mám ještě třeba písemku nebo opravování, tak třeba ještě hodinu, takže dejme tomu, že tady jsem do 5 hodin a pak mám jakoby čas no.“

Kateřina: „Já jsem to teda nikdy nepočítala na hodiny, ale vesměs když přijdu domů, tak doma ten rodinný život musím taky nějak zvládnout. Navečer prostě opravuju, třeba dvě hodky, jak kdy, podle toho, kolik toho mám. Ted' v té distanční výuce je ta příprava náročnější, takže než si člověk připraví ty materiály, nedokážu to fakt úplně spočítat na hodiny každý den, ale minimálně hodinu ta příprava, než si člověk vymyslí nějak ta cvičení než to navkládá do toho počítače. Asi, nikdy jsem to nepočítala.“

Jana: „No já bych řekla, že odučím, pak jsem docela unavená a pak kolem sedmé hodiny začínám a kolikrát jdu spát až v jedenáct, ve dvanáct, protože skutečně když si člověk chce všechno připravit a promyslet... A můžu mít za sebou x let praxe a x let příprav, tak vždycky si to ještě musí člověk pak udělat, jinak to nejde, takže musím říct, že doma ještě přinejmenším takových 4, 5 hodin denně.“

Často se mezi lidmi setkáme s názory, že činnost učitelů je časově jednodušší než práce jiných odborníků s vysokoškolským vzděláním. Jiní tvrdí, že toto přesvědčení svědčí pouze o povrchním a nekompetentním postoji veřejnosti k učitelství jako takovému a tím znevažuje společenský význam jejich práce. Náročnost učitelské profese měli možnost okomentovat nejen samotní učitelé, ale také ostatní účastníci výzkumného šetření z řad veřejnosti.

Lenka: „Tak to nevím, to vůbec nedokážu posoudit, podle toho, když učí na prvním stupni, tak má nějakých 4,5 hodin jakoby té práce. Ta pracovní doba tak nějak odpovídá té potřebě. Ale nevím, kolik strávíte třeba času opravování, to nemám vůbec představu. Jestli opravíš písemku za hodinu, nebo za dvě. Ale určitě si myslím, že to nekončí jen tou hodinou vyučovací, že právě jednak teda asi se musíš třeba připravit, něco i nastudovat o tom a tady ty písemky, takže to jako ne no. Někdy máš možná víc času a někdy míň. Ale já si myslím, že tohle třeba je ve spoustě povolání. Přece jenom je to taková tvořivá profese.“

Tomáš: „No to je další věc, z minulosti vím, že to bylo špatně. Já jsem chodil do práce na šestou hodinu ráno, došel jsem o půl třetí z práce, byla osmihodinová pracovní doba, ale na učitele si lidé stěžovali, že chodili na osmou hodinu, někdy i třeba zaspali a o půl druhé už zase šli domů. A to je to, co pokazilo tu prestiž těm učitelům, to je všechno z té doby a ti lidi si to pamatují a takto si o tom vykládají, jak to bylo. Když ředitel zavedl, že učitelé tam budou těch 8 hodin, tak učitelé strašně protestovali, protože byli zvyklí na to, že šli na 8 a v 1 hodinu už šli domů. Jestli měli přípravu nebo neměli přípravu to já nevím, protože tenkrát za komunistů si žádnou přípravu dělat nemuseli, to všechno dostali

nalinkované, co mají těm žákům říkat. Nevím kolik ten učitel učí denně, asi tak 5 hodin. A pořád se nepíšíou nějaké písemky, furt se něco neopravuje, to je jenom, když jsou nějaké ty větší písemky, když má nějakou pětiminutovku v matematice nebo v češtině nějaký krátký diktát, tak to se dělalo taky tak, že si to vyměnili mezi sebou a děti si to navzájem opravovaly ty chyby, takže to udělá v té hodině za pár minut, že to nemusel všechno číst sám, a když to byla velká písemka, tak tu dělá jednou za čtvrt roku tu větší písemku, u které fakt si musí sednout a doma to opravovat, takže to neopravuje každý den. Takové to jak se to taky furt říká, že si táhne domů sešity a opravuje něco. Já vím že to dělá, ale dělá to třeba jednou za měsíc, nebo za 14 dní. Navíc je to, že všichni by měli mít osmihodinovou pracovní dobu, já vím že je to blbé, ale kdyby si tu práci udělali ve škole, když třeba jen 4–5 třičtvrtě hodiny učí, tak v té škole si taky může něco udělat. Musí se naučit tu pracovní dobu využít a když tam bude těch 8 hodin, tak jak to i ten ředitel chce, tak to bude i pro toho učitele lepší, že je vidět, že v té škole něco dělá a že se nesnaží jen z té školy utíkat pryč. Je potřeba si uvědomit, že i učitelé jsou placeni za odpracovaných 8 hodin denně, normálně tak jak každý člověk u nás. A to by měli ti učitelé taky dodržovat. Někdo je poctivý, někdo třeba si k tomu doma sedne, ale někdo poctivý není a dělá něco jiného.“

Vojtěch: *„Řekl bych, že průměrně 5 hodin denně mají přímou výuku a 1 hodinu zaberou přípravy.“*

5.11 Další vzdělávání a aktivity učitelů

Učitelé, kromě přímé výuky podle standardního rozvrhu, mohou organizovat také různé odpolední zájmové a vzdělávací aktivity pro děti ze školy. Mimo to mají pedagogičtí pracovníci dle zákona⁴ povinnost se dále vzdělávat a obnovovat, udržovat a doplňovat si tak svoji kvalifikaci.

Oslovení učitelé byli dotazováni, zda si myslí, že by se měli učitelé dále vzdělávat, a zda by se měli angažovat ve společenském životě, vykonávat mimoškolní aktivity, vést kroužky a zda něco z toho oni sami dělají.

Marek: *„Myslím si že určitě, pak samozřejmě záleží, že ten čas je omezený, a když má člověk pak rodinu, tak pak se rozmýšlí, jestli ten čas bude věnovat společnosti, nebo té rodině. To už se pak bije. Člověk, když přijde z práce má ještě někdy opravovat písemky nebo si dělat přípravy, tak toho času moc není. Ale je spousta učitelů, kteří třeba nemají rodinu, jsou ještě mladí, ještě to neplánují, nebo pak jsou ve věku, kdy už mají rodinu odrostlou,*

⁴ Zákon č. 563/2004 Sb. o pedagogických pracovnících a o změně dalších zákonů

takže určitě tam je to docela žádoucí, aby pořád šli, pracovali na sobě a rozvíjeli toho ducha. A já teď konkrétně protože jsem převzal třídnictví, tak jsem si to teď stopnul, moc těch aktivit teď nedělám. Ale předtím jsem měl deskové hry, nějaké sportovní kroužky. Ale teď díky tomu že jsem se chtěl věnovat pořádně tomu třídnictví a pak i rodině, takže těch mimoškolních aktivit zas tolik nemám.“

Kateřina: „Tak učitelé se vzdělávají celý život, tak jak se učíme celý život, tak si myslím, že i učitelé. Když to vezmeme z té stránky distanční výuky, tak kolik věcí se museli nových naučit, hlavně práci s počítačem a technikou, a to na jednu stranu je veliké plus, že tohle dokázali se naučit. Já myslím že učitelé se vzdělávají, že prostě jsou i různé nabídky seminářů a vzdělávacích akcí, kterých se zúčastňují v rámci té své profese nebo své aprobace. Co se týká vedení kroužků, tak to dělají taky, máme tady spoustu kroužků na škole, ať jsou to sportovní, výtvarné, nebo pěvecké. Já osobně jsem celý život milovala sport, takže i když tady teda tělocvikáři mají spoustu sportovních kroužků, tak jsem teď vedla kroužek stolního tenisu a měla jsem výtvarný kroužek, keramický, taneční.“

Jana: „No já si myslím, že každý učitel se vzdělává neustále. Jednak už tím, že sledujeme, co se kolem nás děje a doplňujeme si informace z médií, třeba i do výuky, co je potřeba. I způsob výuky trochu měníme, protože přece jenom ta doba je jiná a pracujeme s technikou, takže v tuto chvíli to vzdělávání prostě je nutnost. Ale řekla bych nikoli odborné, ale spíš metodické. A to vzdělávání i když člověk nechce, tak tomu věnuje čas. To angažování je strašně sporná otázka. To je na mentalitě člověka. Já svým způsobem jsem docela jako uzavřený člověk, takže já asi bych vyloženě, kdybych měla fungovat nějak ve společenském životě, asi bych nebyla ráda. Mám pocit, že v té škole tu energii, kterou vydám, vydám ze sebe všechnu. Paní učitelka (pozn. autorky: z důvodu anonymity jméno odebráno) je zase takový ten organizátor, který tím žije, myslím že je obrovský tahoun, ale já jsem ten člověk, který se rád zapojí, jako pomůžka, ale nebudu ten organizátor, nebudu ten, kdo bude vymýšlet, protože tohle není moje vlastní přirozenost. Je to je hrozně o individualitě člověka. Stejně tak jako jsou lékaři, kteří budou aktivní a budou propagovat třeba cyklistiku, ale budou lékaři, kteří nebudou okolí známí, protože... To nesouvisí s profesí, ale souvisí to s tím, jaký člověk je. Jedna věc je vykonat práci, a druhá věc je potom ještě další aktivita. Je vítaná. Vždycky bylo, že ve vesnici starosta, farář, učitel, byli ti vůdčí, ale myslím si, že v současné době je to spíš o tom, jaké člověk má představy a jaký má naturel.“

Toto téma rozvedl i „neučitel“ Tomáš, který si myslí, že děti chodí na kroužky nejen proto, aby rozvíjely svůj talent a osobnost, ale spíše je tam někteří rodiče posílají, protože na ně nemají čas, a děti jsou pak často přetížené množstvím aktivit.

Tomáš: „Já vím, že je to takový trend, ale podle mě by se to mělo nějak omezit, že by si to dítě mohlo vybrat jeden kroužek třeba. Ne že bude každý týden lítat do kroužku, aby se ho rodiče zbavili. A nutit do toho učitele ještě, aby ty děti hlídali. A měly by se dělat takové kroužky, které opravdu těm děckám něco dají, o co mají zájem. Víím, že to tak je, že když se někdo snažil, vedl nějaké kroužky, dostal potom nějaké peníze navíc. Podle mě některé ty děti jsou zbytečně přetíženy. Nejlepší je, aby děti si pohrály sami venku, mohly sami něco vymýšlet, jak my jsme chodívali hrát fotbal, nebo jsme si stavěli bunkry nebo domečky.“

5.12 Odměňování učitelů

Následující kapitola je zaměřena na odměňování učitelů. V poslední době se o učitelských platech hodně hovoří a jejich výše stoupá. Jak vnímají učitelé své finanční ohodnocení?

Marek: „V současné době jsem spokojený, myslím, že se to zlepšuje to finanční ohodnocení. Teď nevím porovnání, jak jsou na tom ostatní profese, jestli to roste všem, nebo jak jsou na tom, ale zase teďka je velká výhoda, že když je krize, tak ten příjem máme pořád stejný.“

Kateřina: „Když to vezmu hned po studiích, kdybych se měla rozhodovat co budu dělat, jestli budu učitelkou nebo ne a měla bych se dívat jen na to, jak budu finančně ohodnocena, tak asi učitelkou nebudu. Nebylo to nic moc to finanční ohodnocení, ale v poslední době učitelům bylo přidáno, takže jsem ráda.“

Jana: „Myslím si, že v tuhle chvíli finanční ohodnocení šlo hodně nahoru. I když pořád třeba nedosahujeme úroveň jiných vysokoškolsky vzdělaných profesí, tak přeci jenom finančně i mladí učitelé, což je sympatické, mají základ rozdílnější. Když jsem nastupovala, tak řemeslník a učitel, to bylo v podstatě na jedno. Teď už je skutečně ohodnocená i tady ta práce jinak. Ale říkám, pořád ještě to není srovnané, i s ohledem na to, že v podstatě ti učitelé tvoří budoucnost.“

Měla by být zohledňována také práce navíc (zájmové kroužky, exkurze aj.)?

Marek: „Hodně to záleží, na které škole člověk je, protože když jsem byl ještě na jiné škole, tak tam jsme měli povinně tři kroužky, ale v podstatě jsme za to nic nedostali. Nebo i třeba víím, že dostávají, když jedou s dětma na hory, jsou tam s nimi celý ten týden od rána do večera, tak jim taky skoro nic nedali navíc. Ale tady na škole je to dobré, tady většinou je to dobře finančně ohodnocené. Tady když někdo něco dělá navíc, tak za to dostane peníze. Takže tady jsem spokojený.“

Kateřina: „Co se týká finančního ohodnocení, tak dostáváme odměny nějaké a když se něco povede, nějaká třeba velká akce, nebo se vydaří nějaký projekt, tak dostaneme pochvalu od vedení.“

Jana: „Myslím si, že vedení školy má určitou tabulku, jeden čas jsme ji i vyplňovali, teď už nikoliv, kdy v podstatě tuto práci pak zohledňovali i v odměnách. Nemůžu říct, protože nevím, jaké ohodnocení mají kolegové, neznám výši mezd jiných, ale v současné době mám pocit, že moje odměny jsou docela vysoké, ale to je asi i s tím spojeno, že teď přes tu češtinu jedeme víc těch online hodin a tady tohle všechno, ale tato otázka je spíš na vedení.“

Oslovení zástupci z řad veřejnosti se k platům učitelů vyslovili takto:

Lenka: „Já vlastně vůbec nevím, kolik učitel bere. A ono to je těžký, vy jste vlastně jakoby státní zaměstnanci, že, tak něco jiného je komerční sféra, nebo podnikatelská sféra, něco jiného je státní sféra. Že by si asi učitel, když vystuduje vysokou školu mohl vydělat víc. Já nevím vlastně kolik máte, ale je pravdou, že když nastupuješ v každém oboru, tak asi velké zázraky čekat nemůžeš. Zase tam třeba máte jistotu té mzdy, že ji prostě dostanete, ať je to jak chce. Taky že třeba máte určitý postup. Ale kdybys šla do nějaké soukromé školy, zřejmě by to bylo úplně něco jiného, ale asi taky je tam zase zřejmě jiný způsob výuky, nebo té práce, nevím, neumím si to představit, vysvětluji si to takto. Ale v té státní sféře to asi vždycky bude takový trošku o krok zpět, ale je to zase určitá jistota, zvlášť třeba teď v době koronaviru. Třeba v té podnikatelské sféře se může stát cokoliv, můžeš zkrachovat nebo tak. To je možná trochu vykoupenny ta jistota tím, že ten plat není tak vysoký. Ale samozřejmě kdo by nechtěl mít víc, to je v pořádku. A měla by to být určitá motivace. Je taky problém ještě trochu v tom, jak měříš výsledek té práce, to taky na to bude mít určitě vliv, protože to je těžko měřitelný. Jo, učitel může možná vykázat kolik dětí se mu přihlásilo, ale je to takové... To je další faktor, který to určitě ovlivňuje. Určitě některý učitel by si zasloužil mít o tisíc víc a některý si možná nezaslouží (úsměv), ale to nemyslím jako zle, to tak je i v každé jiné profesi.“

Tomáš: No bylo to velice špatné, proto tam nebyli ti chlapi jako učitelé, protože tu rodinu fakt neuživili a po té revoluci měl chlap vydělat tolik peněz, aby mohla být žena doma s dětmi, s těmi malými. A ono to tak dneska jako je. Ale lidi mají pořád málo, tak se snaží i ty ženy, místo toho, aby byly doma s těmi dětmi do těch 3 roků, tak honem utíkají do práce dělat kariéru a je jasné, že každá rodina to potřebuje. Postupně se začalo učitelům přidávat, ale za tím musí být vidět i nějaký výsledek, učitelé si to nesmí sami kazit. A výsledkem podle mě na té práci učitelů je jaká je ta úroveň, co oni ty děti naučí. A ono to nevypadá moc dobře, že by se jim nějak moc dařilo, o tom se zatím moc nemluví, pořád se jen mluví o platech. Dneska už učitelé jsou potichu, ale nezáleží to ani na to učiteli třeba, ale na tom celém

systemu, protože děti neumí základní věci do života. Mají hodně informací, které si ani nezapamatují, ale neví, kolik váží pytel brambor nebo jak vypočítat, kolik bude potřebovat dlažby do místnosti.“

Vojtěch: „Dlouhou dobu byli učitelé podhodnoceni, dnes se situace obrátila a učitelé jsou z důvodu získávání politických bodů preferovaní a nadhodnoceni především proto, že podpora učitelů dobře vypadá v předvolebním boji.“

Dále byla položena veřejnosti otázka, zda by měla být u učitelů zohledňována práce navíc, když vedou kroužky, chystají exkurze nebo jiné aktivity.

Lenka: „To jednoznačně, to je kus času, který tomu musí dát a když ten kroužek má nějak vypadat a tomu dítěti něco dát, jednoznačně. A to si myslím, že by to zase mělo být docela dost jako motivovaný těmi penězi, protože to už je zase něco navíc, nadstavba.“

5.13 Pedagogický úspěch

Marek: „Pedagogický úspěch? Asi, že jsem se z toho ještě nezbláznil (smích). Ale konkrétně. Je pravda, že když jsem začínal, tak jsem si říkal, ještě rok a půjdu někam jinam. Ale vždycky každý rok si říkám ještě to třeba zkusím chvilku... ale možná mám výhodu, že jsem tělocvikář. To, co člověk ty žáky naučí, tak vidí často až později, ale třeba u toho tělocviku, tak tam ty výsledky vidí rychleji. Třeba když jsem byl na tom lyžáku, tak třeba úspěch je, že naučím (často mívám ty úplné začátečníky) ty žáky lyžovat během toho týdne. Takže to třeba je můj výsledek a mám to jako úspěch, že vidím výsledky. Anebo když třeba někoho namotivuji, a pak už jde nějakou tou svou cestou a baví ho třeba cvičit, nebo dělat něco, co jsme třeba dělali spolu.“

Kateřina: „No, třeba to, že žáci to učivo pochopí, že je to třeba v té hodině baví a že dokážou ty svoje znalosti uplatnit třeba na středních školách a dokážou čerpat z toho co je základka naučila a třeba pak se tady s nimi setkáme jako s tebou. (úsměv)“

Jana: „Když se žáci přihlásí, zastavíme se, kolikrát na ulici nebo tak a říkají mi, co dělají, nebo pošlou fotku. Když člověk potom vidí, že někdo je úspěšný. Milovala jsem školní ples, protože tam jsem se se spoustou lidí potkala. Toto je ta naše největší odměna, když skutečně potkáme bývalé žáky a je o čem si popovídat.“

5.14 Vzkaz veřejnosti

Zpětná vazba je důležitá nejen ve školním prostředí. Proto poslední otázka rozhovoru směřovala k tomu, co by učitelé rádi vzkázali nepedagogické veřejnosti, ať už rodičům svých

žáků, nebo lidem, co se k učitelské profesi nějakým způsobem vyjadřují. Jednotliví učitelé vzkázali toto:

Marek: *„Tak, asi bych jim vzkázal, třeba obzvlášť těm rodičům, aby byli sami učitelé, protože, ten čas s dětma je nenahraditelný a každý rodič musí být tím učitelem. Jsme ve společnosti, kde často učíme něco ty mladší nebo ty míň zkušený, a tak ať si sami vyzkouší někoho učit takhle a možná třeba líp pochopí učitele.“*

Kateřina: *„Chtěla bych těm, kteří nás podporují a kteří nám fandí, tak těm bych chtěla poděkovat. A těm, kteří znevažují tu naši práci, tak třeba bych doporučila, aby si tu naši práci vyzkoušeli a třeba by změnili názor, třeba by zjistili, že to není o tom, že učitel jde brzy domů, nebo že jenom hlídá děti, nebo je jenom učí, ale že učitel dělá i spoustu jiných věcí a že ta práce není jednoduchá, že je docela náročná.“*

Jana: *„Že by někdy měli strávit týden ve škole, aby poznali, jak to vypadá z jiné strany, z té strany rodičovské, a možná by si uvědomili, že naše práce není jednoduchá, ale cíl máme obě strany stejný – co nejlepší budoucnost pro naše děti, když mluvíme o žácích, tak skutečně jsou to naše děti.“*

5.15 Vzkaz učitelům

Zároveň je velmi důležitý i hlas veřejnosti, protože společnost často práci učitelů nějakým způsobem hodnotí. Oslovení zástupci nepedagogické veřejnosti měli také možnost něco učitelům vzkázat.

Lenka: *„Já si jako vždycky říkám, že dneska jsou takové možnosti, třeba v češtině si pozvat současné mladé autory na nějakou besedu, nebo na nějaké takové čtení jejich vlastního díla, takové to čítání, to je úžasný. Nebo prostě nějaký film, vybrat si třeba v dějepise vhodný film a s tím děcka seznámit. Mě někdy připadá, že se trošku tady ty věci učí suchopádně.“*

Tomáš: *„Já bych jim vzkázal, že si jejich povolání vážím. Že to není lehká práce, to bez pardonu. Ale musí dělat všechno proto, aby byli příkladem pro ty děti, jak v soukromém životě, tak v chování, tak v jednání, aby byli vzorem a snažili se bez nějakých předsudků ty děti toho co nejvíc naučit. A ono to není snadné.“*

Vojtěch: *„Chtěl bych jim popřát pevné nervy, touhu vychovat morálně silné osobnosti a vlastence, kteří nabyté vědomosti využijí nejen pro dobro svoje, ale pro dobro celé společnosti.“*

6 INTERPRETACE DAT

Vzhledem k tomu, že v předešlé kapitole jsou uvedeny pouze výsledky obsahové analýzy bez interpretace (doslovné citace odpovědí jednotlivých informátorů při rozhovoru), je nutné získané informace ještě detailněji vyložit. V této kapitole budou zjištěné informace, myšlenky a postoje zúčastněných informátorů podrobněji shrnuty, popsány a interpretovány podle jednotlivých témat výzkumu.

6.1 Volba učitelského povolání

Učitelé na otázku, proč si vybrali zrovna učitelské povolání, odpovídali v rámci úvodních otázek rozhovoru. Důvodem této otázky bylo přinejmenším získat ucelený pohled na jejich učitelské začátky a motiv volby jejich profese. Pro obě učitelky Kateřinu a Janu bylo učitelské povolání jejich snem od dětství. Učitel Marek si uvědomil, že by chtěl být učitelem až potom, co ho studium ve zdravotnickém oboru nenaplnovalo. Díky skautingu pochopil, že práce s mladými lidmi je to, co by ho v životě bavilo.

6.2 Motivace učitelů a spokojenost

Kromě toho, že se učitelé jednou rozhodli, že by je práce ve škole bavila, je také důležité zamyslet se nad tím, co pro ně být učitelkou/učitelem znamená a co je motivuje ke každodenní práci.

Všichni oslovení pedagogové reagovali velmi podobně, snaží se žákům předat své vědomosti a zkušenosti do života, chtějí být průvodci ve světě poznání, inspirovat a být vzorem. A to je také motivuje k tomu, že tuto práci vykonávají. Všichni tři učitelé jdou za jistým ideálem, že své žáky něco naučí, že jsou pro ně inspirací, že je zdělávají pro lepší a plnohodnotnější život. Tento krásný ideál vede učitele kupředu i přesto, že ve školství dennodenně naráží na různé překážky a občas mají pocit, že v procesu edukace selhávají. Jak zmínila učitelka Jana, realita bývá však často jiná, ne u všech žáků se podaří předané vědomosti zúročit. Přesto je pro ně důležité si připomínat, že spousta žáků je úspěšných a rádi se ke svým učitelům základní školy hlásí.

Určitou souvislost vidím mezi motivací, kterou učitelé jednoznačně vystihli a tím, jak jsou spokojeni se svým povoláním. Všichni sdělili, že je práce baví. Někteří zmínili, že ale záleží na aktuální situaci, rozpoložení, době ve školním roce. Přesto z rozhovoru vyplynulo, že učitelé, kteří jsou motivovaní ke své práci, jsou také ve své profesi spokojení.

Lidé mají o školu a vzdělávání přirozený zájem. Školou prošli v dětství a dospívání všechny generace, tudíž i laická veřejnost si vytváří na učitelskou profesi určitý názor a jsou s učiteli různě spokojeni. Ze všech odpovědí, které participanti z řad veřejnosti (na otázku „co se jim vybaví, když se řekne učitel“) v rozhovoru poskytli, vyplývá, že učitele lze rozdělit na dvě skupiny. První skupina je podle nich tvořena vyučujícími, kteří mají pro učitelství přirozené vlohy, umí naučit, jsou zábavní a dobře se na ně vzpomíná. Druhou skupinou jsou podle zástupců z řad veřejnosti učitelé, na které se vzpomínat nechce, protože neuměli učivo dobře vysvětlit a žáky zaujmout, nebo to nebyly osobnosti, které by dávaly dětem dobrý morální příklad. Informátor Vojtěch dokonce zmínil, že se mu u učitelů vybaví méně odpracovaných hodin, než mají ostatní zaměstnanci, a že učitelé nejsou morálními autoritami.

6.3 Kvalita školství

Hodnocení kvality vzdělávání v jednotlivých krajích má na starosti Česká školní inspekce. Poskytuje totiž školám informace o podmínkách průběhu a výsledcích vzdělávání. Neformálně úroveň a efektivitu vzdělávání na různých typech škol hodnotí i česká veřejnost. To, jak lidé vnímají kvalitu současného školství, má určitý vliv i na celkové vnímání prestiže této profese ve společnosti.

Protože je tato otázka velmi široká a každého k ní napadne něco jiného, snažila jsem se stručně shrnout odpovědi všech. Tomáš si myslí, že české školství je stále poznamenáno minulým komunistickým režimem. Vojtěch otevřeně řekl, že se školstvím příliš spokojený není, protože si myslí, že vyučování by mělo být zaměřeno více prakticky, a také vidí velké rozdíly v kvalitě učitelů. Lenka spatřuje nedostatky ve výuce jazyků ve srovnání se zahraničními žáky, kteří druhý cizí jazyk perfektně ovládají. V dějepise jí vadí, že se neklade větší důraz na novodobé dějiny, které jsou podle ní pro žáky velmi důležité. A také by zmodernizovala výuku matematiky, aby byla oblíbenější.

Z rozhovorů se zástupci veřejnosti bylo zřejmé, že každý participant vidí v oblasti školství určité nedostatky.

6.4 Změny ve školství

Otázku zaměřenou na to, jakým způsobem se změnili žáci, rodiče či učitelé ve srovnání s dobou, kdy sami dotázaní chodili do školy, jsem položila záměrně oběma skupinám pro srovnání odpovědí. Často se totiž ve společnosti mluví o tom, že děti jsou drzejší, rodiče si více dovolují na učitele, obecně že společnost ztrácí morální hodnoty.

Samozřejmě zde také záleží na věku participantů, mladší vidí aktuální situaci jinak než ti starší, kteří zažili školní docházku v dřívější době.

Učitel Marek, který je z oslovených učitelů nejmladší, velké změny u žáků od doby svého dětství nevidí. Tedy až na to, že podle něho žáci dnes nadměrně využívají moderní technologie, což je ochuzuje o sociální kontakty a zdravý pobyt venku. Učitelky s delší praxí vidí změnu v uspěchanosti doby, a zmínili i menší autoritu učitele v očích dětí, uvolnění morálky a nesprávný postoj rodičů k učitelům.

Velmi zajímavá byla odpověď učitelky s nejdelší praxí, která uvedla, že úroveň a obsah učiva se neustále snižuje. Když srovnala náročnost a množství toho, co děti učila na začátku své učitelské dráhy a co děti učí nyní, sdělila, že dnes učí pouze polovinu toho, co učila dřív. Myslí si, že důvodem je nezájem dětí na sobě pracovat, a také málo podnětná výchova. Rodiče v útlém věku u dětí nerozvíjí zvědavost a zájem něco nového se naučit a dozvědět.

Oslovení zástupci veřejnosti si myslí, že žáci jsou ze své podstaty stejní jako dříve, pouze se změnila forma vyučování používanými technologiemi. Tomáš řekl, že žáci dělají to, co jim společnost dovolí. Je to myšleno tak, že školství je součástí společnosti, tudíž se v něm odráží chování a přístup, který je pro společnost legitimní. To bezesporu souvisí i s tím, jaké limity chování jsou nastaveny v jednotlivých rodinách, protože ty se potom projevují ve škole. Podle Vojtěcha je dnes změna patrná v liberálnější výchově dětí, v neuctivosti rodičů k učitelům svých nevychovaných dětí a v chybějících morálních hodnotách učitelů, potřebných k výchově mladé generace.

Morální hodnoty společnosti a výchova v rodině jsou jak u oslovených učitelů, tak zejména v odpovědích vybraných lidí z řad veřejnosti, velmi skloňovaným tématem ve výchově a vzdělávání dnešní mladé generace.

6.5 Výhody učitelské profese

Výhody a nevýhody můžeme spatřovat v každé profesi, nejenom v té učitelské. Přesto učitelskou profesi provází jeden fenomén, kterým jsou prázdniny. Dovolená pedagogických pracovníků činí osm týdnů. Mnoho lidí toto období volna učitelům závidí. Často si však neuvědomují, že učitelé čerpají svou dovolenou právě v období školních prázdnin a během roku si volno v případě potřeby vzít nemohou. Pro oslovené učitele a zejména učitelky jsou prázdniny velkou výhodou, protože se tak mohou věnovat svým vlastním dětem. Jako další výhody zmínili učitelé práci s mladými lidmi, která dává možnost

udržovat si mladého ducha, dále jistotu zaměstnání a příjmu, a také možnost vidět úspěch u svých žáků.

Názory učitelů a veřejnosti se z velké části shodovaly. Stejně jako učitelé vyzdvihli zástupci veřejnosti u učitelské profese delší pracovní volno, jistotu pracovních podmínek a příjmů zaručených státem, a dokázali vyjádřit i pocity, které učitel má, když žáky něco naučí a vidí u nich úspěch. Je ale důležité zde zdůraznit i informaci, kterou pronesl Vojtěch, že učitelé nemají žádnou velkou zodpovědnost ve srovnání s lékaři, profesionálními řidiči, nebo pracovníky v rizikovém prostředí. Tato zásadní informace nám ukazuje, jakým způsobem vnímá učitelskou profesi konkrétní zaměstnanec státní správy. Tím se potvrdilo to, že mnozí lidé, kteří se učitelskému povolání nevěnují, mají na tuto profesi odlišný pohled než učitelé samotní. Vysvětlují si to tím, že lidé si často neuvědomují, jak je oblast vzdělávání pro rozvoj společnosti důležitá a práce učitelů tím pádem velmi zodpovědná.

6.6 Nevýhody učitelské profese

Učitelé negativně vnímají na své práci zejména psychickou náročnost z hlediska nutnosti některé žáky nejen vzdělávat, ale i vychovávat, a to hlavně na druhém stupni základní školy v období dospívání. Učitelům dali za pravdu i zástupci veřejnosti, kteří potvrdili, že práce učitelů není jednoduchá v souvislosti s chováním některých žáků. Velmi se mi líbila úvaha Lenky, která si myslí, že velmi těžká musí být spolupráce s rodiči, kteří často nechápou, že když dítě chodí do školy, tak by se mělo učit a studovat, aby získalo vědomosti. Uvědomila jsem si, že tento hluboký poznatek je vlastně důvodem mnoha problémů, které učitelé ve své profesi musí dennodenně řešit. Rodiče si opravdu mnohdy neuvědomují, že by měli s učiteli spolupracovat především ve svém zájmu a v zájmu svého dítěte.

Jako další nevýhodu vnímají učitelé nestálou pracovní dobu a časovou náročnost své profese. Podle svých slov stráví spoustu času přípravami na vyučování a opravováním písemných prací. Z rozhovorů s učiteli vyplynulo, že nezáleží na tom, jaké má učitel zkušenosti, tedy jak dlouho tuto práci vykonává, ale záleží na každém učiteli, kolik času navíc přípravám věnuje a jak je pečlivý. Ani zkušený učitel ve své práci na přípravách nikdy nekončí a vždy by měl již hotové přípravy doplňovat a vylepšovat o aktuální poznatky, což zabere hodně času. Časová náročnost práce učitelů bude podrobněji interpretována u kategorie pracovní doba.

6.7 Učitelství kolektiv, feminizace školství

Aktuální situace ve školství je z hlediska učitelství kolektivu taková, že na rozdíl od ostatních pracovních skupin je zde nedostatek mužů učitelů. Oslovený učitel a obě učitelky si uvědomují, že mužský element je ve výchově a vzdělávání potřeba stejně, jako ten ženský. Všichni tři si pochvalují fungování učitelství kolektivu ve škole, kde působí. Zároveň potvrzují, že učitelství sbor, kde je dostatek mužů, je kvalitnější z hlediska pracovního kolektivu i výchovy žáků.

Také oslovení lidé z jiných profesí si myslí, že muži učitelé jsou ve škole potřební kvůli tomu, že mají u žáků větší autoritu než ženy a umí si ve třídě zajistit pořádek. Nedostatek zájmu mužů o učitelství profesi zdůvodňují nižším platovým ohodnocením v minulosti. Velmi kontroverzní připomínku pronesl Tomáš, který se energicky vyjádřil k ženám na učitelství pozicích. Podle něho mají prý učitelky často problém samy se sebou, a proto by učitelé měli přijít do učitelství sboroven udělat pořádek. Vnímá tedy muže učitele jako nepostradatelné prvky vzdělávání a potřebné elementy ženských kolektivů.

6.8 Prestiž profese

Učitelé osobně svoji profesi hodnotí jako velmi důležitou, protože umožňuje lidem vzdělanost, která je pro fungující společnost klíčová.

Z hlediska vnímání a hodnocení této profese ostatními lidmi si učitelé myslí, že veřejnost jejich profesi nedokáže dostatečně ocenit a také že postavení učitelů v dnešní době není ideální. Názor veřejnosti je podle nich často zkreslený, protože do školy sice chodili, ale nikdy si toto povolání nevyzkoušeli na vlastní kůži. Učitel Marek si myslí, že lidé si nedokáží učitelství profesi plně představit. Podle něho různá nedorozumění plynou i z toho, že rodiče si myslí, že učitel by měl děti naučit úplně všechno ve škole. Vysvětluje však, že největší vliv má rodina, která by měla být především vzorem pro své dítě. Učitelé ale objektivně dokázali rozdělit veřejnost na dvě skupiny. Jedna skupina lidí si podle nich učitelů váží a podporuje je. Druhou skupinu označili jako „nezasvěcenou“, jež jejich práci znevažuje.

Aby postoupili na pomyslném žebříčku prestiže výše, pomohlo by podle učitelů vyšší ohodnocení, prostor ve veřejných debatách a lepší mediální obraz učitelství profese.

Velmi zajímavá byla úvaha učitelky Jany, která zmínila, že si rodiče často protiřečí (zejména v době distanční výuky nebo prázdnin), když si přejí, aby už šlo jejich dítě do

školy, protože s ním doma není k vydržení. A na druhou stranu nedokáží práci učitelů, kteří mají takových dětí každý den ve třídě přes dvacet, ocenit.

Rozhovory se zástupci z řad veřejnosti do určité míry potvrdily názory učitelů. Někteří vnímají učitelství jako prestižní povolání, někteří si myslí, že prestiž učitelů je v rámci společnosti podprůměrná. Faktem je, že rozdělují učitele na dobré a horší, a že si musí prestiž zasloužit jako lidé v každém jiném povolání. Ze všech odpovědí jsem vycítila, že si účastníci práce učitelů váží a že by měla být prestiž učitelů vyšší, protože jejich práce není jednoduchá. Myslí si, že nízká úcta v očích veřejnosti je způsobena hlavně negativním mediálním zobrazováním učitelů pouze jako „vzdychačů“ po penězích, což naznačili i učitelé. Dále by se musela podle nich chtít změnit celá společnost a její vnímání učitelské profese, která by učitele spíše podporovala a nabádala také rodiče k povinnosti ke svým dětem a jejich řádné výchově.

6.9 Náročnost práce učitelů

Když učitelé posuzovali náročnost své práce, mluvili především o náročnosti psychické, která souvisí s komunikací s žáky, jejich rodiči a vedením. Musí řešit různá nedorozumění se zákonnými zástupci žáků, nekázeň ve třídě, nezájem dětí o výuku, nebo výchovné obtíže s žáky v období dospívání. Dnešní děti jsou podle učitelů méně motivované a je těžké je zaujmout z důvodu toho, že mají velké množství zajímavějších a akčnějších podnětů ve světě moderních technologií a internetu. Neopomněli ani časovou náročnost své práce z hlediska domácí přípravy.

Veřejnost si také (stejně jako učitelé) všímá toho, že je opravdu náročné děti zaujmout a motivovat k učení. Učitel jim musí umět látku dobře podat, což dá podle nich dost práce v dnešní době, kdy si děti mohou všechno najít na internetu. Odpovědi byly i takové, že každá práce je náročná, nebo že časová náročnost této profese je odpovídající. Účastníci však doplnili, že práce s dětmi, které nerady chodí do školy, je těžká, a také že kreativní učitelé, kteří se snaží vymýšlet zajímavé hodiny, tráví prací spoustu času navíc.

Na otázku, s jakými problémy se dnešní učitelé potýkají, odpovídali zástupci z řad veřejnosti dosti nejistě a váhavě. Snažili se na otázku odpovědět, ale přišlo mi, že konkrétní situace, které učitelé musí řešit, neznají. Což není nic zvláštního, když se pohybují v úplně odlišných profesích. Právě zde vidím ten moment, který zmínili oslovení učitelé, že lidé vlastně do učitelské profese nevidí, nikdy si práci za katedrou nevyzkoušeli, ale odvažují se učitele negativně hodnotit a kritizovat. Tím nechci říct, že by neměli právo se vyjádřit, ale mnohdy se chovají neuctivě a jejich kritika je neoprávněná.

6.10 Pracovní doba

Pracovní doba učitelů je ve veřejném prostředí diskutována podobně často a jízlivě jako prázdniny. Často můžeme slyšet, že učitelé mají mnohem méně odpracovaných hodin než ostatní zaměstnanci v jiných profesích. Z výzkumu vyšlo najevo, že učitelé jsou opravdu některými nazíráni tím způsobem, že počet odpracovaných hodin neodpovídá pracovní době lidí jiných profesí. Například že učitelé odučí průměrně čtyři až pět hodin denně a asi hodinu jim zabere příprava, tudíž je jejich pracovní doba kratší než ostatních státních zaměstnanců.

Učitelé naopak vnímají časovou náročnost své práce srovnatelnou s jinými profesemi, mnohdy i časově náročnější, protože své práci se často věnují ještě doma po příchodu z práce, což ostatní již nevidí. Oslovení učitelé se dle jednotlivých odpovědí připravují na vyučování v průměru dvě až pět hodin denně. V závislosti na tom, co je potřeba na další dny připravit, zda musí opravovat nebo vymýšlet kontrolní písemné práce atd. Dle mého názoru záleží také na pečlivosti a zodpovědnosti každého učitele.

6.11 Další vzdělávání a aktivity učitelů

Z hlediska celé práce je téma dalšího vzdělávání a aktivit učitelů spíše okrajové, ale pro profesní růst a spokojenost učitelů se svým výkonem zcela zásadní. Když shrnu odpovědi všech učitelů, vystihli vzdělávání pedagogických pracovníků následovně. Každý učitel se podle nich vzdělává neustále, měl by si doplňovat znalosti a měnit způsob výuky. Co se týká zájmových kroužků a dalších aktivit pro děti, učitelé v nich jednoznačně uplatňují své koníčky a zájmy a takové kroužky ve škole všichni vedou. Zohledňují však své časové možnosti, které jsou určovány třídnictvím a rodinným životem, a také své povahové rysy a schopnosti.

6.12 Odměňování učitelů

Všichni tři oslovení učitelé vnímají pozitivně nárůst finančního ohodnocení posledních let, a jsou po finanční stránce celkem spokojeni, přestože plat učitelů stále nedosahuje úrovně srovnatelné s ostatními vysokoškolsky vzdělanými pracovníky.

Kromě tarifní složky platu bývá v hodnocení zohledňována také práce navíc za vedení kroužků, exkurze, projekty atd. A samozřejmě odměnou pro učitele není jen finanční ohodnocení, ale také pochvala od kolegů či od vedení školy. Ve škole, kde učitelé působí, jsou podle jejich slov vypláceny odměny za každou práci navíc, což je pro učitele velmi

motivující. Přesto to není samozřejmé, záleží totiž především na vedení konkrétní školy, zda za vedení kroužku dostane učitel něco navíc.

Velmi se mi líbila myšlenka Lenky, která z pohledu své neučitelské profese dokáže vnímat to, že práce učitelů je velmi těžce měřitelná, protože výsledky výchovného působení nevidíme u dětí hned. Podotkl to už učitel Marek, který srovnal práci učitele s prací zedníka, který staví zeď, a zanedlouho je vidět výsledek. Kdežto kvalitní učitele dokážeme rozeznat až s odstupem času tak, že nás opravdu něco naučili.

6.13 Pedagogický úspěch

Učitelé považují za svůj největší pedagogický úspěch to, když své žáky něco naučí, když je hodiny baví a když se k nim později děti hlásí, a oni vidí, že jsou úspěšní.

6.14 Vzkaz veřejnosti

Při promýšlení závěrečných otázek rozhovoru mě napadlo, propojit obě skupiny participantů tím, že si navzájem sdělí nápady, postřehy nebo ohodnocení v souvislosti s učitelskou profesí. Učitelé měli možnost poslat pomyslný vzkaz rodičům svých žáků nebo lidem, kteří se k učitelství nějakým způsobem vyjadřují a jejich profesi hodnotí.

Učitelé vyjádřili poděkování těm, kteří je podporují.

Rodičům žáků vzkázali, aby se snažili být sami pro své děti dobrými učiteli, protože pouze pokud si na čas vyzkouší někoho učit, nebo stráví několik dní ve škole v této roli, pak teprve mohou poznat, co práce učitelů všechno obnáší, a že není jednoduchá.

Lidé by si měli uvědomit, že jak rodiče, tak učitelé mají stejný cíl, a tím je co nejlepší budoucnost jejich dětí.

6.15 Vzkaz učitelům

Zpětnou vazbu učitelům zase poskytl oslovení lidé různých profesí.

Lenka učitelům vzkázala, aby se snažili vést hodiny moderně a zábavně za pomoci poučných filmů, nebo organizovali besedy se spisovateli a autorská čtení.

Tomáš vzkázal, že si učitelů váží, a apeluje, aby dávali dětem dobrý příklad svým chováním a snažili se děti co nejvíce naučit.

Vojtěch přeje učitelům pevné nervy a touhu vychovávat z dětí silné osobnosti.

DISKUSE

Ve své práci jsem formou rozhovorů zjišťovala, jak vnímají svoji profesi oslovení učitelé 2. stupně základní školy a jak na učitelské povolání nahlízejí oslovení zástupci nepedagogické veřejnosti. Tyto dvě základní výzkumné otázky tvořily kostru celého výzkumného šetření. S pomocí dalších specifitějších otázek bylo nutné šetření zaměřit na konkrétní vybraná výzkumná témata, kterými byla zejména tato: motivace učitelů, kvalita školství, pozitiva a negativa učitelské profese, feminizace kolektivu, prestiž profese, náročnost práce učitelů, pracovní doba a odměňování učitelů. Tyto kategorie byly při zjišťování vnímání učitelské profese stěžejní pro celistvý pohled na učitelskou profesi očima oslovených učitelů i zástupců veřejnosti.

Říká se, že učitelé se pro toto povolání musí narodit. Podle toho, co participanti odpověděli, jsou učiteli na svém místě. Protože ať už „volání“ k tomuto povolání vycítili v dětství nebo v pozdějším věku, jdou si za svým snem a snaží se svoji práci dělat co nejlépe. Japonské přísloví říká: „Žádný člověk nenajde nejlepší způsob, jak něco dělat, pokud to nedělá rád.“

Nahlížení na prestiž učitelské profese je klíčovým bodem celého výzkumu, protože právě společenské postavení je ovlivňováno mnoha dalšími aspekty, které jsou také součástí celého šetření a ovlivňují právě prestiž učitelského povolání. O prestiži učitelského povolání z pohledu veřejnosti toho hodně vypovídají škály prestiže povolání, které jsou u nás i v zahraničí získávány z různých výzkumů veřejného mínění (Tuček, 2019; Tuček & Machonin, 1993) V rámci žebříčků prestiže zauímají učitelé základní školy přední příčky, přesto však sami vnímají svoji profesi jako nedoceněnou. To potvrdily i uskutečněné rozhovory, učitelé vnímají své povolání jako důležité, ale podle nich v očích veřejnosti nevážené. Učitelé říkají, že pohled na učitelskou profesi se změnil s vývojem společnosti a prestiž učitele už není taková, jako bývala kdysi, kdy učitel a farář bývali nejváženějšími osobami obce. V dnešní uvolněné době rodiče pohlíží na učitele s despektem. Z rozhovorů s veřejností však vyplynulo spíše to, že učitelé jsou samozřejmě lepší a horší, ale většina dotázaných si učitelů váží, a myslí si, že by jejich společenské postavení mělo být prestižnější. Výzkum tedy potvrdil názory odborníků (např. Havlík, 2007), že k poklesu sociálního statusu učitelské profese jistou měrou přispívají i samotní učitelé, kteří vidí svoji profesi v očích veřejnosti jako neprestižní.

Tento nesoulad mezi názory samotných učitelů a informacemi, které předkládají sociologické výzkumy, zdůvodňuje Gobyová (1994). Říká, že respondenti v dotaznících

rozhodují o pozici daného povolání spíše podle náročnosti této profese – jako je nekázeň žáků, stres, nízké platy – a nikoli podle sociálního postavení a statusu neboli toho, jak oni sami oceňují profesi učitele ve společnosti. Existují také kritiky na samotné škály prestiže povolání (Goldthorpe & Hope, 1974), které zpochybňují validitu a reliabilitu, že škály měří spíše obecný status než reálnou úctu.

Řekla bych, že příčinou nízkého sebevědomí učitelů může být i to (pominu-li nedostatečné poskytování pozitivní zpětné vazby ze strany vedení či kolegů), že v dnešní době není běžné vyjadřovat ostatním svůj obdiv a pochvalu. Přitom by právě rodiče žáků měli být těmi, kdo učitelům čas od času poskytnou zpětnou vazbu a vyjádří jim onu důležitost a vděk. Tímto si vysvětluji kontrast mezi pocity samotných učitelů, kteří si nepřipadají v očích veřejnosti důležití, a oficiálními výzkumy, které dokládají učitele základních škol jako prestižní profesní skupinu.

Jak potvrdily názory oslovených učitelů i lidí z jiných profesních oblastí, určitý vliv na to, jak veřejnost hodnotí učitelskou profesi a školství, mohou mít do jisté míry sdělovací prostředky a jejich obsah. Přestože se tématu školství věnují zpravodajské a publicistické televizní a rozhlasové pořady, tak mnohé mediální analýzy (Walterová, 2010) potvrdily, že mnohem častěji se reportáže týkají násilí, šikany a deviací než zásadním sdělením či školským reformám.

Z mnohých zdrojů (OECD, 2017; Smetáčková & Jarkovská, 2006) je patrné, že školství je jednou z oblastí, která je silně feminizovaná, tedy že ve školství převažují ženy. Genderově nevyvážený učitelský kolektiv byl i ve škole, kde byly prováděny rozhovory s učiteli. Reprezentativně tomu byl přizpůsoben i výběr participantů – dvě učitelky a jeden učitel. Je však velmi pozitivní, že tato škola je mezi těmi, které ve svých sborovnách muže učitele mají, a není jich málo. Troufnu si říct, že muži zde tvoří i více než 25 %, jak uvádí Statistická ročenka školství (2020). Zároveň obě skupiny informátorů potvrdily teoretická východiska (Bendl, 2002; Václavíková Helšusová, 2007), že učitelé jsou ve škole potřební nejen z hlediska pracovního kolektivu ale i z hlediska vychovávání žáků.

Co se týká odměňování učitelů, bylo z výzkumného šetření zjištěno, že díky významným změnám (Nařízení vlády č. 603/2020 Sb.), které byly v poslední době provedeny, jsou učitelé se svým finančním ohodnocením celkem spokojeni. Učitelé vidí pozitivně, že platy českých učitelů se již blíží tomu, co berou ostatní lidé s vysokoškolským vzděláním. Přesto je dle mého názoru mnohdy větším oceněním a motivací učitelů právě pochvala a pozitivní zpětná vazba okolí.

Učitelská profese je podle učitelů velmi náročná především kvůli psychické zátěži, stresovým situacím a emocionální vyčerpanosti (Průcha, 2002) Učitelé dále doplnili náročnost z hlediska výchovy a obtížné motivace žáků ve světě moderních technologií. Tyto aspekty vnímají i zástupci z řad veřejnosti. Velmi odlišně však lidé z jiných profesních odvětví vnímají časovou náročnost učitelské profese, která je podle nich zanedbatelná oproti jiným profesím. Učitelé a mnohé výzkumy (Urbánek, 1999) však uvádí, že časová zátěž učitelů se průměrně pohybuje i nad hranicí pracovní doby jiných zaměstnanců, především z důvodu časově náročné domácí přípravy učitelů na vyučování.

Jeden z informátorů uvedl, že učitelé nejsou morálními autoritami. Tento názor je pro výzkum důležitý stejně jako všechny ostatní, ale myslím si, že vrhá špatné světlo na učitele, kteří se snaží žít podle morálních zásad, aby byli příkladem pro své žáky. Tím však nechci říct, že by neexistovali učitelé, kteří se nevhodně chovají a kazí slušným a zodpovědným učitelům profesní pověst.

Z rozhovorů s učiteli vyplynulo, že pedagogickým úspěchem je pro ně především pocit, že své žáky něco naučili do života, a také když vidí jejich úspěchy v dalším studiu nebo pracovním či osobním životě. A myslím si, že právě o tomto by práce učitele či učitelky měla být. Pedagogové by měli mít dobrý pocit ze své práce právě díky tomu, že žáci s nimi později sdílí své úspěchy a dokáží jejich snahu alespoň zpětně ocenit a pochválit.

Výsledky, které byly na základě polostrukturovaných rozhovorů a následné analýzy v práci předloženy, se nedají nijak zobecnit. Pomocí kvalitativního výzkumného šetření, které samo o sobě není a ani nemůže být ze své podstaty reprezentativní, byl představen pouze určitý náhled vnímání učitelské profese očima šesti oslovených osob z řad učitelů a veřejnosti.

Dalo by se namítnout, že do výzkumu byli zahrnuti pouze učitelé jedné základní školy. Důvody jsou čistě praktické. K těmto učitelům jsem měla v rámci výzkumu snazší přístup, protože některé z nich znám již z doby svého dětství ze školních lavic. Zároveň jsem měla možnost s nimi spolupracovat již v rámci mé bakalářské práce. Dalším důvodem tohoto omezeného výběru participantů byla celostátní omezení v souvislosti s vyhlášením nouzového stavu v epidemiologické situaci. Přestože byly uzavřeny všechny školy, tito učitelé byly ochotni mi rozhovory poskytnout. Stejně tak zástupci z řad veřejnosti byli vybráni na základě potřebných kritérií především z mého okolí. Připouštím však, že výběr informátorů pouze z jedné oblasti může představovat jistá omezení v platnosti zjištění výzkumu. Někdy totiž může být vnímána učitelská profese v menší obci výrazně lépe než ve městech. Na to upozorňuje Průcha (2002), který říká, že je nutné rozlišit prestiž učitelů

jakožto profesní skupiny a prestiž individuální, která se váže k jednotlivým učitelům. Chování, životní styl i angažovanost konkrétních učitelů ve veřejném životě je totiž mnohem více patrná v menších obcích, kde se lidé dobře znají. Podobně to vystihla i učitelka Jana, že místní učitelé jsou mnohem více pod drobnohledem svého okolí.

Cílem této práce nebylo podat vyčerpávající analýzu vnímání učitelské profese, ale spíše přispět k hlubšímu porozumění této problematice. Zároveň mohou být výsledky výzkumného šetření inspirací pro další podobné výzkumy.

ZÁVĚR

Cílem práce bylo nastínit problematiku vnímání učitelské profese nejen očima samotných učitelů, ale i očima veřejnosti. Vzhledem k metodě výzkumného šetření, které bylo zrealizováno kvalitativně formou polostrukturovaných rozhovorů se třemi oslovenými učiteli a třemi zástupci z řad veřejnosti, práce neaspiruje na předložení zkoumané problematiky v celé její šíři, ale spíše se snaží nastínit vnímání učitelského povolání s ohledem k individuálním zvláštnostem, zkušenostem, názorům a pocitům každého z participantů.

První část je věnovaná teorii, která souvisí s učitelskou profesí, a částečně naznačuje teoretická východiska pro část praktickou. Na základě relevantních zdrojů zde vysvětluji důležité pojmy a problémy, které jsou spjaté s tématem celé práce. Podrobněji je zde představen pojem učitel, který bývá definován v odborných publikacích rozdílně. Věnuji se zde také profesionalizaci učitelského povolání, které bývá nazýváno profesí, i když nesplňuje všechna kritéria. Přestože tato kapitola, týkající se profesních kritérií a přístupu zkoumání učitelství, není hlavním východiskem pro navazující výzkumné šetření, považovala jsem za důležité problematiku profesních rysů do teorie zařadit. Třetí kapitola je věnována aktuální situaci ve školství. Zabývám se zde na základě dostupných zdrojů vybraným aspektům dnešního vzdělávání, jako je prestiž učitelské profese, feminizace školství, zátěžové situace, odměňování učitelů a časová náročnost učitelského povolání. Tato témata tvoří jádro otázek k rozhovorům s informátory.

Část praktická je zaměřena na uskutečněný empirický výzkum. Zahrnuje popis metodologického postupu výzkumného šetření, stanovený cíl, způsob sběru dat, průběh včetně výzkumných otázek i výběr a charakteristiku výzkumného vzorku. Další dvě kapitoly jsou věnovány analýze a interpretaci výsledků výzkumu. Podle jednotlivých tematických kategorií jsou zde prezentována získaná data z jednotlivých rozhovorů.

Co se týká výsledků výzkumu, tak oslovení učitelé 2. stupně vybrané základní školy vnímají své povolání jako důležité a potřebné vzhledem k tomu, že podle nich učitelé tvoří budoucnost tím, že vzdělávají a vychovávají nové generace. Svoji práci dělají rádi, jsou motivováni i nepatrnými pokroky a úspěchy svých žáků. Negativně vnímají psychickou a časovou náročnost své práce i nedostatek mužů mezi učiteli. Mnozí lidé podle jejich zkušeností nedokáží učitelskou profesi dostatečně ocenit, protože veřejnost má často zkreslenou představu o náplni učitelské práce.

Oslovení zástupci jiných profesí mají určité výhrady ke kvalitě českého školství a vidí velké rozdíly i v kvalitě učitelů. Vytýkají učitelům například kratší pracovní dobu, zastaralé metody učení, nebo absenci morálních hodnot některých učitelů. Oslovená veřejnost si však většiny učitelů váží a myslí si, že by jejich společenská prestiž měla být vyšší.

Obě skupiny vnímají negativně nadměrné používání moderních technologií ve volném čase dětí, nevhodný mediální obraz učitelů a vytrácení morálních hodnot ve výchově v rodinách, což se pak projevuje také ve škole a v celé společnosti. Učitelé i veřejnost nezávisle na sobě také zmínili, že je velmi náročné motivovat dnešní děti k učení.

Poznatky získané z tohoto šetření naznačují, co všechno učitelská profese obnáší, jak jsou učitelé motivováni při práci s dětmi, s jakými problémy se setkávají, jak své povolání hodnotí z hlediska společenské prestiže, jaké vidí výhody a nevýhody na své profesi, jak jsou spokojeni s finančním ohodnocením. Zároveň bylo zjištěno, jakým způsobem nahlíží na učitelské povolání vybraní zástupci z jiných profesních odvětví, jak vnímají náročnost práce pedagogů, jejich časovou vytíženost či jak hodnotí jejich společenské postavení. Cíl této diplomové práce byl naplněn a mohu říci, že jsem si díky uskutečněnému výzkumu udělala jasnější představu o smyslu, významu, pracovní náplni i vnímání této profese samotnými učiteli a veřejností.

V rámci závěrečné diskuse byly vzhledem k teoreticko-empirickému charakteru práce porovnány výsledky výzkumného šetření s předchozími postřehy jiných autorů, tedy na základě odpovědí na výzkumné otázky diskutovány výsledky s teoretickými východisky. Také byla zmíněna úskalí provedeného výzkumného šetření v souvislosti s platností získaných dat.

Práce může posloužit studentům nebo začínajícím učitelům, kteří se s učitelkou profesí teprve seznamují, a to díky informacím od zkušených učitelů z praxe, ale i náhledu na profesi ze strany české veřejnosti. Výhodou je, že získaná data předkládají rozdílné pohledy dvou skupin lidí na jedno téma současně. Učitelé se mohou dozvědět, jaký názor na jejich povolání panuje ve společnosti a veřejnost získá celkový obraz o vnímání učitelké profese jejími představiteli, což může přispět ke zlepšení výchovně-vzdělávacího procesu i vyššímu společenskému postavení učitelů.

Problematika vnímání učitelké profese je velmi zajímavým tématem a poskytuje mnoho příležitostí k dalšímu zkoumání.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Bendl, S. (2002). Feminizace školství a její pedagogické konsekvence. *Pedagogická orientace*, 2002(4), 19–35.

Česká televize. (2021). *Učitelé mají šanci brát 130 procent průměrného platu. Novela by mohla přilákat i mladé kantory*. ČT 24. <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/3262702-ucitele-maji-sanci-brat-130-procent-prumerneho-platu-novela-mohla-prilakat-i-mlade>

Gavora, P., Jůva, V., & Hlavatá, V. (2010). *Úvod do pedagogického výzkumu*. Paido.

Gobyová, J. (1994). *Feminizace ve školství*. Ústav pro informace ve vzdělávání.

Goldthorpe, J., & Hope, K. (1974). *The Social Grading of Occupations: A New Approach and Scale*. Oxford: Clarendon Press.

Havlík, R. (2007). *Sociologie výchovy a školy*. Portál.

Helus, Z., Bravená, N., & Franclová, M. (2012). *Perspektivy učitelství: Učitel – vůdčí aktér osobnostně rozvíjející výuky*. Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy.

Jankovský, J. (2003). *Etika pro pomáhající profese*. Triton.

Kapr, J. (1967). Prestiž povolání. *Sociologický Časopis*, 3(6), 740–748.

Nariadení vlády č. 603/2020 Sb., nariadení vlády, kterým se mění nariadení vlády č. 341/2017 Sb., o platových poměrech zaměstnanců ve veřejných službách a správě, ve znění pozdějších předpisů, a nariadení vlády č. 304/2014 Sb., o platových poměrech státních zaměstnanců, ve znění pozdějších předpisů (2021). https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=603/2020&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy

OECD. (2017, únor). *Education indicators in focus: Gender imbalances in the teaching profession*. https://www.oecd-ilibrary.org/education/gender-imbalances-in-the-teaching-profession_54f0ef95-en

Pech, O. (1939). *Příruční slovník pedagogický (pro školskou a učitelkou praxi)*. Československá grafická Unie.

- Pelcová, N., & Semrádová, I. (2015). *Fenomén výchovy a etika učitelského povolání*. Karolinum.
- Průcha, J. (2002). Učitel. *Současné poznatky o profesi*. Portál.
- Průcha, J. (2017). *Moderní pedagogika*. Portál.
- Průcha, J., Walterová, E., & Mareš, J. (2003). *Pedagogický slovník (4. ed.)*. Portál.
- Řehulka, E., & Řehulková, O. (1998). Problematika tělesné a psychické zátěže při výkonu učitelského povolání. In *Učitelé a zdraví 1*. Psychologický ústav AV ČR.
- Smetáčková, I., & Jarkovská, L. (2006). *Gender ve škole: příručka pro budoucí i současné učitelky a učitele*. Otevřená společnost.
- Spilková, V. (2004). *Současné proměny vzdělávání učitelů*. Paido.
- Statistická ročenka školství, výkonové ukazatele do roku 2019/20* (2020). <https://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/statistika-skolstvi/statisticka-rocenka-skolstvi-vykonove-ukazatele>
- Suchánková, K. (2007). Profesní standard a jeho role ve zkvalitňování učitelské profese. *Orbis Scholae*, 3(2), 13–25.
- Šimoník, O. (1995). *Začínající učitel: některé pedagogické problémy začínajících učitelů*. Masarykova univerzita.
- Švaříček, R. & Šedřová, K. (2014). *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Portál.
- Tuček, M. (2019, 24. července) *Prestiž povolání – červen 2019*. Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR. <https://cvvm.soc.cas.cz/cz/tiskove-zpravy/ekonomicke/prace-prijmy-zivotni-uroven/4990-prestiz-povolani-cerven-2019>
- Tuček, M., & Machonin, P. (1993). Prestiž povolání v České republice v roce 1992. *Sociologický časopis*, 29(3), 367–382.
- Urbánek, P. (1999). Profesní časové zatížení učitelů ZŠ. *Pedagogika: Časopis pro vědy o vzdělávání a výchově*, 1999(3), 277–288.

Urbánek, P., & Wernerová, J. (2012, 10. září). *Podmínky práce učitele v současné základní škole*. XX. výroční konference České asociace pedagogického výzkumu: Kvalita ve vzdělávání, Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta.

Václavíková Helšusová, L. (2007). Učitelé sbory z genderové perspektivy. In I. Smetáčková (Ed.), *Příručka pro genderově citlivé vedení škol* (s. 37–43). Otevřená společnost.

Vašutová, J. (2004). *Profese učitele v českém vzdělávacím kontextu*. Paido.

Vašutová, J. (2007). *Být učitelem. Co by měl učitel vědět o své profesi*. Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta.

Walterová, E. (2010). *Školství – věc (ne)veřejná: názory veřejnosti na školu a vzdělávání*. Karolinum.

Zákon č. 563/2004 Sb., zákon o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů (2004).

https://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/SearchResult.aspx?q=563/2004%20&typeLaw=zakon&what=Cislo_zakona_smlouvy

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 – Otázky rozhovoru – učitelé

Příloha č. 2 – Otázky rozhovoru – veřejnost

Příloha č. 1

Rozhovor – učitelé

ÚVODNÍ OTÁZKY

Od kterého roku vykonáváte učitelkou profesi a kolik Vám je let?

Proč jste se stal/a učitelem/učitelkou?

Jak jste prožíval/a první rok své učitelké dráhy?

Co pro Vás osobně být učitelem/učitelkou znamená a jaká je motivace, že tuto práci děláte?

Baví vás vaše práce?

POZITIVA A NEGATIVA UČITELSKÉ PROFESE

Jaké výhody má podle Vás učitelká profese?

Jaké nevýhody má učitelká profese? (Zkuste shrnout klady a zápory této profese.)

UČITELSKÝ KOLEKTIV, FEMINIZACE ŠKOLSTVÍ

V čem se Vám zdá být kolektiv ve škole jiný od ostatních profesí?

Setkal/a jste se během své praxe s rozdílným přístupem k mužům a k ženám na pracovišti?

Jaké výhody či nevýhody vidíte v tom, že ve školství převažují ženy učitelky?

PRESTIŽ PROFESE

Jak hodnotíte vy jako učitel/učitelka svoji profesi v rámci ostatních profesí?

Jak podle Vás hodnotí učitelkou profesi veřejnost? / Jaké postavení má učitel ve společnosti? / Jaký názor má podle Vás na učitelství veřejnost?

Jaké aspekty podle Vás ovlivňují prestiž učitelského povolání?

NÁROČNOST PRÁCE UČITELŮ

Myslíte si, že je práce učitelů náročná?

S jakými problémy se potýkáte?

Jak se změnili žáci, jejich rodiče a v čem se změnili samotní učitelé?

Myslíte si, že by se měli učitelé dále vzdělávat, angažovat se ve společenském životě, nebo vykonávat i nějaké učitelké mimoškolní aktivity? Co konkrétně vy děláte?

Jak dlouhý je Váš pracovní den, kolik času věnujete přípravě na vyučování a dalším činnostem spojeným s výukou? Kolik máte volného času?

ODMĚŇOVÁNÍ UČITELŮ

Jaký názor máte na finanční ohodnocení učitelské profese? Jste spokojen/a s finančním ohodnocením?

Jak je v hodnocení zohledňována práce navíc (vedení kroužků, exkurze atd.), jakého se Vám za tuto nadstandardní práci dostává ocenění?

Co považujete za svůj pedagogický úspěch?

VZKAZ VEŘEJNOSTI

Co byste vzkázal/a nepedagogické veřejnosti, ať už rodičům svých žáků, nebo lidem, co se k učitelské profesi nějakým způsobem vyjadřují?

ZÁVĚREČNÉ OTÁZKY

Je něco, na co jsme během rozhovoru zapomněli?

Chtěl/a byste zdůraznit ještě nějakou oblast, o které jsme se bavili?

Chtěl/a byste se na něco zeptat vy?

Příloha č. 2

Rozhovor – veřejnost

ÚVODNÍ OTÁZKY

Na začátek bych se chtěla zeptat, kolik Vám je let a jaké vykonáváte povolání?

Co se Vám vybaví, když se řekne učitel, učitelská profese?

Jak jste celkově spokojen/a se stavem českého školství?

Jak hodnotíte kvalitu současných pedagogů?

POZITIVA A NEGATIVA UČITELSKÉ PROFESE

Jaké výhody má podle Vás učitelská profese?

Jaké nevýhody má podle Vás učitelská profese?

UČITELSKÝ KOLEKTIV, FEMINIZACE ŠKOLSTVÍ

Jaké výhody či nevýhody vidíte v tom, že ve školství převažují ženy učitelky?

PRESTIŽ PROFESE

Jak vy sám/sama vnímáte (hodnotíte) učitelskou profesi? Jaký máte názor na učitele?

Co podle Vás ovlivňuje prestiž učitelského povolání? Co by pomohlo tomu, aby se učitelská profese posunula ve společenském žebříčku prestiže na vyšší pozici?

NÁROČNOST PRÁCE UČITELŮ

Myslíte si, že je práce učitelů náročná?

S jakými problémy se dnešní učitel potýká?

Jak se podle Vás změnili žáci, jejich rodiče a v čem se změnili samotní učitelé?

Jakou míru zodpovědnosti ve vzdělávání dětí nese podle Vás rodina a jakou škola?

Jak dlouhá je pracovní doba učitelů? Kolik času podle Vás učitelé stráví přípravami na vyučování, opravováním?

ODMĚŇOVÁNÍ UČITELŮ

Jaký názor máte na finanční ohodnocení učitelské profese? Jste spokojen/a s navýšením platů učitelů, zaslouží si to?

Měla by být u učitelů zohledňována práce navíc (vedení kroužků, exkurze, jiné aktivity)?

Chtěl/a byste něco vzkázat současným učitelům ZŠ?

ZÁVĚREČNÉ OTÁZKY

Je něco, na co jsme během rozhovoru zapomněli?

Chtěl/a byste zdůraznit ještě nějakou oblast, o které jsme se bavili?

Chtěl/a byste se na něco zeptat vy?